

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA CHEMICKO-TECHNOLOGICKÁ
KATEDRA EKONOMIKY A MANAGEMENTU CHEMICKÉHO A
POTRAVINÁŘSKÉHO PRŮMYSLU

Sociální práva v systému lidských práv

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

AUTOR PRÁCE: Veronika Rubešová
VEDOUCÍ PRÁCE: JUDr. Ing. Jiří Klavík

2012

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF CHEMICAL TECHNOLOGY
DEPARTMENT OF ECONOMY AND MANAGEMENT OF CHEMICAL
AND FOOD INDUSTRY

Social rights in the system of human rights

BACHELOR WORK

AUTHOR: Veronika Rubešová
SUPERVISOR: JUDr. Ing. Jiří Klavík

2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Rubešová**
Osobní číslo: **C09118**
Studijní program: **B2807 Chemické a procesní inženýrství**
Studijní obor: **Ekonomika a management chemických a potravinářských podniků**
Název tématu: **Sociální práva v systému lidských práv**
Zadávací katedra: **Katedra ekonomiky a managementu chemického a potravinářského průmyslu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Vymezení lidských práv.
2. Klasifikace lidských práv.
3. Rozbor základních sociálních práv.
4. Zhodnocení sociálních práv.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: cca 40 stran

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

1. BLAHOŽ, Josef. Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva. Praha: ASPI, 2005. 260 s. ISBN 80-7357-037-4.
2. ČAPEK, Jan. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod: 1. část - úmluva. Praha: Linde, 2010. 887 s. ISBN 978-80-7201-789-4.
3. HUBÁLKOVÁ, Eva. Evropská rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. Praha: Bulletin advokacie, 2008. 273 s. ISSN 1210-6348.
4. KLÍMA, Karel. Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 759 s. ISBN 80-7380-000-4.
5. SUDRE, Frédéric. Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 364 s. ISBN 80-210-1485-7.

Vedoucí bakalářské práce:

JUDr. Ing. Jiří Klavík

Katedra ekonomiky a managementu chemického a potravinářského průmyslu

Datum zadání bakalářské práce: **24. února 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **22. června 2012**

prof. Ing. Petr Lošťák, DrSc.

děkan

L.S.

doc. Ing. Lenka Branská, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 23. února 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 14.6.2012

Veronika Rubešová

Ráda bych vyjádřila poděkování vedoucímu této bakalářské práce JUDr. Ing. Jiřímu Klavíkovi za konzultace, cenné rady, připomínky a odbornou pomoc při zpracování zadaného tématu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vybranými sociálními právy v systému lidských práv. Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. Nejdříve se práce zaměřuje na vývoj, historii a také na ochranu samotných lidských práv. Jak z pohledu právní a jiné ochrany poskytované jedinci, tak z pohledu zakotvení garance ochrany lidských práv v historicky důležitých lidsko-právních katalogích. Dále je v práci rozebráno šest nejvýznamnějších klasifikací lidských práv, dle jejich obsahového zaměření. V třetí části práce je zmapován vývoj právního ukotvení vybraných sociálních práv v mezinárodním i vnitrostátním měřítku. Poslední čtvrtá kapitola bakalářské práce je věnována zhodnocení právních úprav vybraných sociálních práv.

Klíčová slova

Lidská práva, svoboda, sociální práva, ústavní právo, právní úprava, Listina základních práv a svobod, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Title

Social rights in the system of human rights

Annotation

This bachelor thesis deals with the selected social rights in the system of human rights. Thesis is divided into four main chapters. First, the work focuses on the evolution, history and also protection of human rights. Both from the view of legal and other protection provided to individuals and from the view of bracing quarantee of protection of human rights in historically important human rights catalogs. Furthermore the thesis discusses the six most important classifications of human rights, according to their content focus. In the third part of the thesis is mapped the evolution of legal foundation of selected social rights in international and national scale. Last chapter of this bachelor thesis deals with evaluation of legal adjustments of selected social rights.

Keywords

Human rights, freedom, social rights, constitutional law, law, the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

ÚVOD	10
1 PODSTATA A VZNIK LIDSKÝCH PRÁV	12
1.1 Obecný popis lidských práv a co lidská práva představují	12
1.2 Historie a vývoj lidských práv.....	14
1.3 Ochrana lidských práv	18
2 KLASIFIKACE LIDSKÝCH PRÁV A SVOBOD	22
2.1 Klasifikace práv a svobod podle „generací“	22
2.2 Tradiční klasifikace lidských a občanských práv dle obsahového zaměření	24
2.3 Klasifikace podle statusu (dle G. Jellineka)	26
2.4 Další rozšířené klasifikace lidských práv	27
3 ROZBOR SOCIÁLNÍCH PRÁV	29
3.1 Charakteristika sociálních práv.....	29
3.2 Právo na vzdělání	33
3.3 Právo na práci	36
3.4 Právo na rodinu.....	41
3.5 Právo dětí.....	43
3.6 Právo na sociální zabezpečení	46
4 ZHODNOCENÍ SOCIÁLNÍCH PRÁV	49
4.1 Právo na vzdělání	49
4.2 Právo na práci	51
4.3 Právo dětí.....	53
4.4 Právo na sociální zabezpečení	54
5 ZÁVĚR	57
POUŽITÁ LITERATURA	60

Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji problematice zakotvení vybraných sociálních práv v systému lidských práv. Tedy souboru právních norem platných na území České republiky, které poskytují ochranu v sociální oblasti každému z nás.

Lidská práva doprovází člověka na cestě nedokonalým světem. Dávají člověku určitá práva, ale i zodpovědnost za sebe sama a také kladou důraz na zodpovědnost chování člověka vůči ostatním lidem a vůči svému okolí. Tedy environmentálnímu prostředí, ve kterém člověk žije a které zpětně ovlivňuje kvalitu jeho života.

Na soubor lidských práv lze nahlížet od první průkopnické myšlenky na svobodu lidí, od touhy po rovnosti všech společenských stavů a ochrany vlastního majetku. Z těchto idejí se lidská práva v demokratickém státě přetvořila v základní standardy chování a následně v obecně závazná pravidla chování jednotlivce, která jsou garantována orgány veřejné moci a rovněž jsou jimi i vynutitelná. Sociální práva v systému lidských práv se utvářela po staletí. Dnes slouží jako nástroj pro dosažení rovnováhy ve sféře sociálních vztahů mezi lidmi v demokratické společnosti. Jsou důležitou součástí nezadatelných lidských práv a patří k státním prostředkům zabezpečujícím důstojnost lidského života. Kategorie sociálních práv je skupinou práv, která určuje úroveň a kvalitu života jedince ve státě. Doplňuje a umožňuje rozšiřovat kvalitu a úroveň nezadatelného primárního práva na život.

Lidských práv se sociálním charakterem je značné množství, a proto si bakalářská práce neklade za cíl poskytnout vyčerpávající výčet a rozbor všech existujících sociálních právech. Cílem práce je zmapovat vývoj a právní ukotvení vybraných sociálních práv v mezinárodním i vnitrostátním měřítku pomocí právně závazných lidskoprávních katalogů, připomenout důležité dokumenty věnované lidským právům. Listiny, které měly podstatný vliv na současný stav lidských práv, a tudíž v dnešní době mají důležitý přínos pro každodenní život člověka a společnosti.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole se práce zmiňuje o vzniku a podstatě lidských práv. Nejdříve z pohledu vymezení terminologie lidských práv, ale také z pohledu historického zakotvení lidských práv v příslušných dokumentech. Část první kapitoly je věnována ochraně lidských práv a její garanci

v historických a dnešních lidskoprávních katalozích jak na poli vnitrostátním, tak i na poli mezinárodní ochrany. V druhé kapitole jsou podrobně rozebírány klasifikace lidských práv z pohledu jejich ústavního zakotvení, jejich povahy a také například z hlediska vztahu občana a státu. Lidská práva se člení do mnoha kategorií. Pro názornost jsou zde uvedena dělení lidských práv do šesti kategorií, která se v literatuře vyskytují nejčastěji. Třetí kapitola je věnována rozboru vybraných sociálních práv, tedy právu na vzdělání, právu na rodinu, právu na sociální zabezpečení, právu na práci a právům s prací souvisejících. Práce se věnuje také právu dětí, což je jedno z nejzákladnějších sociálních práv, které je nutno právně zabezpečit. Čtvrtá kapitola se zabývá zhodnocením jednotlivých právních úprav sociálních práv, jejichž rozbor byl proveden ve třetí kapitole. V práci jsou připomenuty nejdůležitější právní listiny, ve kterých jsou vybraná sociální práva zakotvena a na jejichž základě je vyžadováno dodržování těchto práv v daném státě.

1 Podstata a vznik lidských práv

Lidská práva jsou jednou z elementárních podmínek lidského života v současné funkční moderní společnosti. Zabezpečují kvalitativní požadavky na určitý způsob chování jednotlivců, které umožňují zachování lidské společnosti na určitém vývojovém stupni. Ukotvení a garance lidských práv v daném společenském uspořádání lze považovat za kontrolu vyspělosti lidské společnosti, ale je to také měřítko celkové úrovně demokracie ve státě. V dnešní době mají lidská práva svá zastoupení i na celosvětové či regionální úrovni.

1.1 Obecný popis lidských práv a co lidská práva představují

Pojem lidských práv nelze posuzovat pouze z právního hlediska, protože jsou obsahově multidimenzionální. Je třeba je chápat i z mnoha dalších hledisek. Samostatné vymezení pojmu lidská práva je složitý proces, ve kterém se do vzájemného střetu dostávají pojmy, jako jsou základní práva, základní lidská práva, základní svobody, svobody a samozřejmě i samotný pojem lidská práva. Tyto pojmy definují přibližně stejnou podstatu věci, ale v literatuře se jejich používání střídá jak v teorii, tak ve formulaci lidskoprávních katalogů, tak i v rozhodovací praxi. Takto nesourodou terminologii lze nalézt i v samotné Listině základních práv a svobod. [1, 16, 45]

Obecně výrazy práva a svobody lze rozlišovat, podle jejich významu pro člověka. „Svobody“ jsou spojeny s ustanoveními, které zaručují a garantují ochranu pro jednotlivce (tzv. status negativus). Je to tedy autonomní prostor patřící pouze jednotlivci (např. domovní svoboda, svoboda pobytu), do kterého stát nezasahuje. Naproti tomu „práva“ nám dávají možnost aktivně uplatňovat své nároky vůči státu, či veřejným orgánům (tzv. status activus). Základní práva a svobody jsou pak pojem používaný k vyzdvihnutí celkového vztahu zahrnujícího stát a jednotlivce, tedy i veškerá práva a svobody uvedené v Listině základních práva a svobod. [1, 11, 22, 45]

Rozlišovat by se měly i pojmy občanská, základní a lidská práva. Občanská práva jsou taková práva, která jsou jednotlivci dána díky jeho příslušnosti k určitému státu, např. volební právo je vždy spjato se státním občanstvím. Tedy občanská práva mají přímou účast při vytváření demokratické společnosti. Naproti tomu lidská práva se na utváření společnosti nepodílí, mají pouze na společnost zprostředkovaný vliv, a to takový, že bez nich by stát vůbec existovat nemohl. V některých právních situacích označení práva za

lidská nebo občanská nemusí být na první pohled zřejmé, záleží především na podmínkách vzniklé situace. V angloamerické oblasti je od začátku demokratického myšlení možno nalézt jednotný pojem „civil rights“, který představuje jednotnou koncepci práv lidských a zároveň i občanských. [1, 11]

Základními právy jsou práva související přímo se samotnou fyzickou existencí člověka, a to právo na život, osobní svobodu, lidskou důstojnost a nedotknutelnost, tzv. také „práva nedotknutelná“. Bez těchto práv by ostatní práva nemohla být vůbec realizována. Jejich základ se utvářel již v dávné minulosti, v době, kdy se začala vytvářet první územní uspořádání. Základní práva jsou tudíž skupinou práv garantovaných nejdříve doba. Proto základní práva zastávají hierarchicky nejvyšší možnou pozici v pojmu lidská práva. [16, 18]

Jsou to práva věčná, tedy nezrušitelná, nezcizitelná a nezadatelná, která jsou konkrétnímu člověku daná jeho narozením. Tato základní práva jsou zakotvena v právních řádech jednotlivých právních států. Stát však jednotlivcům základní práva nepřiděluje, ale pouze je povinen tato práva deklarovat a chránit. Podle vztahu veřejné moci a jednotlivce při dodržování základních práv pak lze posuzovat úroveň demokracie ve státech.

Práva nejsou zcela neměnná, pouze se jejich dosavadní výčet nedá více zúžit. Zúžení lidských práv, která jsou do dnešní doby deklarována, by mohlo znamenat konec samotné podstaty demokratického státu. Naopak rozšíření výčtu se dá předpokládat z důvodu rozšiřování a rozvíjení sociálních, ekonomických a civilizačních požadavků na kvalitu života jednotlivce a také z důvodu vznikajících nových nebezpečí ohrožující jeho i demokratickou společnost. [1, 16, 22]

Terminologie lidských práv, jak už bylo řečeno, není vždy striktně jednotná. Je velice variabilní podle jednotlivých děl autorů, a to díky jejich subjektivním názorům na věc. Z velké části na tuto rozmanitost má vliv to, že se tento pojem stal ve 20. století univerzálním fenoménem vyskytujícím se v mnoha různých oborech vědy.

Jednotná a všeobecně uznávaná definice pojmu lidská práva neexistuje. V různých oborech se na tento pojem nahlíží jinak a je i odlišně chápán. V právní vědě jednoznačně pojmu lidská práva dává definici J. Blahož, podle kterého jsou lidská práva: „*Obecně závazná pravidla chování jednotlivců, právnických osob, občanů státu zaručována a*

sankcionována státní mocí směřující k uskutečňování a reprodukci zvláště významných kvalit lidského života, které určují podstatu dané společnosti a státu“. [1]

Lidskými právy nejsou jen práva sepsaná v ústavách či jiných zákonech jednotlivých států, ale jsou to veškeré přirozené principy a hodnoty kvalit života jednotlivce, které se po staletí sama utvářela ve společnosti. Lidská práva jsou obecně vyjádřené standardy chování, která vychází přirozeně z kvalitativních nároků člověka na svůj život ve společnosti. Nároky představují všechny úrovně tělesné, duševní a sociální vyrovnanosti. Tedy základními lidskými právy jsou určité ověřené modely chování jednotlivce a celé společnosti utvářené na základě mnohaletých zkušeností. Jsou to tedy dané požadavky na každého jedince pro prospěch lidského rodu a zachování jeho kultivovanosti. Lidská práva jsou tudíž tzv. univerzální práva náležející všem lidem, a to nehledě na barvu pleti, národnost, rasu, sociální vrstvu, náboženské nebo politické vyznání. [19]

Společnost vytváří tato lidská práva jako určité hranice chování, aby jimi mohla zamezit případnému individuálnímu egocentrickému chování jednotlivce – občana, jimž by mohl ve svém zájmu škodit či ohrožovat své okolí a ostatní občany. Hranice chování musí být taková, aby byla ku prospěchu jednotlivce i celé společnosti. Základem lidských práv jsou přirozená práva, která samozřejmě vznikala dříve, než byla jakákoli pravidla společností garantována. Proto klíčovou část základních lidských práv obsahující například právo na život, lze považovat za nadčasové duchovní a morální hodnoty. V potaz můžeme vzít právo na život všech forem života, řečeno slovy Alberta Schweitzera: „*Jedině úcta k životu ve všech jeho formách činí lidské právo na život skutečnou hodnotou.*“ [1, 16]

Nejvýstižnější bude se v této práci držet jednotné, a také nejširší formulace, a to „lidská práva“, která v sobě samozřejmě budou zahrnovat veškeré pojmy, tedy základní práva, základní lidská práva, základní svobody, svobody a občanská práva.

1.2 Historie a vývoj lidských práv

V samotném přirozenoprávním pojetí základních lidských práv lze se značným zjednodušením říci, že lidská práva se objevují již v době, kdy začal samotný vývoj člověka v přírodě. Je to lidská touha po životě, vyjádřený nárok na zachování elementárního života vycházející ze samé podstaty živočišného druhu. Úplné prvopočátky myšlenky na jakási přirozená lidská práva můžeme vysledovat již v antické filosofii u

Platona a Aristotela. Tehdy jednotlivec začíná vyžadovat nároky na svůj život a jeho kvalitu ve společnosti po ostatních.

Základní myšlení o rovnosti lidí vznikala tedy dávno před formací jakéhokoli státního uspořádání. To jsou všeobecně závazná pravidla lidského chování, která se postupem času vytvořila z lidských zkušeností a byla uznána za určité nadčasové duchovní a morální hodnoty. Postupem času byla ukotvena do zákoníků jednotlivých společenských formací. [1, 11]

Lidská práva vznikala a rozvíjela se ze základních práv, tedy především z práva na život. Následně z tohoto práva na život a z dalších různých kvalitativních nároků na život vznikají nová lidská práva, jako je třeba právo podílet se na věcech veřejných, právo na příznivé životní prostředí nebo právo na vzdělání.

Ideových zdrojů pro nalezení a zdůvodnění lidských práv je nespočet. Lze je nalézt v rozsáhlém období. Objevují se již v antické filosofii, v křesťanství a objevují se až po současnost. Pro představu zde uvádím tři hlavní filozofická stanoviska, která lze zaujmout jako náhled na lidská práva. První z nich je antropocentrická teorie, která je velmi rozšířená a představuje člověka jako pána přírody. Lidská práva vycházejí tedy pouze z podstaty člověka, jako jediného tvora, který uznává společenství. [1]

Protikladem k tomuto smýšlení je teorie zahrnující práva, která byla dána darem lidstvu od boha. Nejvýznamnějším představitelem této teorie byl italský teolog Tomáš Akvinský. Ten člověka vnímá jako věrný obraz boha. Je to představitel křesťanství a scholastiky. Ačkoliv uznával nerovnost stavu lidí, jeho výroky vedly k přijetí teorie o rovnosti všech lidí před bohem. Tedy každý člověk má přístup k bohu bez církevního hodnostáře jako prostředníka. Jeho názor znamenal velký krok vpřed v rozvoji chápání křesťanství. [1, 7]

Přirozenoprávní myšlení uzavírá třetí teorie, kterou zastávají lidé žijící v hlubokém souladu s přírodou a odmítající civilizaci, která nenávratně poškozuje jejich životní prostředí. Zastánci této teorie varují před civilizačním nebezpečím současné doby, srovnávají pravidla chování lidí a pravidla chování společně žijících živočichů. Například smečka lvů pomáhající si se sháněním potravy pro všechny členy skupiny, zajišťuje bezpečnost samic a mláďat smečky.

Tyto principy jsou hlediska při posuzování souladu lidských práv realizované v demokratickém státě právě těmito přirozenoprávními teoriemi. Filozofická stanoviska vyjadřující přirozenoprávní charakter lidských práv vycházejí ze třech základních myšlenkových východisek odvozených ze vztahu k přírodě, k bohu nebo k lidskému rozumu. Lépe je však brát podstatu vzniku lidská práva na základě tzv. účelového charakteru, ne jako velkolepou filozofickou ideu. Lidská práva vychází tedy z mnohaletých ověřených zkušeností samotného lidstva pro zachování své vlastní budoucnosti. [1, 11]

Na historii lidských práv se lze dívat i z pohledu chronologického ukotvení lidských práv v lidskoprávních katalogích. Prvními známými historickými dokumenty týkající se lidských práv je Magna Charta Libertatum z roku 1215, Habeas Corpus Act z roku 1679, které obsahují základní zásady pro soudní řízení a zajišťují práva obžalovaného na spravedlivý proces.

K významným dokumentům o lidských právech patří dva důležité dokumenty přijaté v Anglii: Velká listina svobod (Magna charta libertatum) z roku 1215 a Listina práv (Bill of Rights) z roku 1689. Na americkém kontinentu byla v roce 1776 přijata Deklarace nezávislosti USA: „*Považujeme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou si navzájem rovni a jsou nadáni určitými nezcizitelnými právy, mezi která patří právo na život, svobodu a budování osobního štěstí.*“. [7]

V roce 1789 byla ve Francii zformulována Deklarace práv člověka a občana, která obsahuje ve svých 17 člancích relativně ucelený katalog lidských práv. Tato Deklarace ovlivnila také přijetí prvních 10 dodatků k americké ústavě z roku 1787. Tyto dodatky z roku 1791, označované někdy také jako Listina práv (Bill of Rights) ústavně garantují řadu lidských práv.

Francouzská Deklarace z roku 1789 byla v Evropě průkopnickým katalogem. Přinesla nové myšlení v tom, že politické společenství uznalo lidská práva za nezcizitelná a sama sebe začala považovat pouze za nástroj, který tato práva garantuje a dohlíží na ně. Je možno vyzdvihnout tři hlavní pilíře vytvoření státu, který zastává taková to stanoviska k lidským právům. První z nich je samozřejmě historická podmíněnost, křesťanství a také osvícenský realizmus se svou teorií přirozeného práva, pro který je nejcharakterističtější znak je svoboda a rovnost. Z deklarace práv člověka a občana původem ze

severoamerického kontinentu čerpá i naše Listina základních práv a svobod v myšlence rovnosti, svobody a neporušitelnosti přirozených práv člověka. [7, 11, 14]

Další lidskoprávní katalogy se na evropském kontinentu objevují v průběhu 19. století a zejména pak ve 20. století. V Evropě byla vydána první ucelená úprava základních práv a svobod Rakouskou ústavou z roku 1867. Ta byla východiskem i pro Ústavní listinu Československé republiky. Listina pro ČSR byla přijata dne 29. února 1920 Národním československým shromážděním a následně byla vyhlášena dne 6. března 1920, kdy také nastala její účinnost. [7, 11]

Mezi dvěma světovými válkami se odehrávala programová vzpoura na úkor lidských práv. Avšak po těchto válkách v druhé polovině 20. století bylo jasné, že lidská práva patří k podmínkám života v kulturní společnosti a bude nutné vytvořit mezinárodní úmluvy o lidských právech. Úmluvy o lidských právech formulovala a zabezpečila nově vzniklá Organizace spojených národů ve Všeobecné deklaraci lidských práv, která byla přijata dne 10. prosince 1948 v New Yorku. Tato Deklarace ovlivnila zakotvení lidských práv nejen na celosvětové či regionální úrovni, ale také v rámci jednotlivých států.

Zřejmě nejvýznamnějšími dokumenty o lidských právech, které byly přijaty v rámci Organizace spojených národů v návaznosti na Všeobecnou deklaraci lidských práv, jsou dvě úmluvy z roku 1966: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Jedná se o univerzální dokumenty mající zásadní postavení. Lidskoprávní katalogy programované OSN prohlašují vždy ve svém prvním článku, že každá lidská bytost přichází na svět svobodná a rovna ve všech právech. To znamená, že od první poloviny 20. století lze rozlišovat úpravu lidských práv na mezinárodní a ústavní úrovni zakotvení. [1, 14]

Klíčovým regionálním dokumentem o lidských právech na evropském kontinentu je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (tzv. Evropská úmluva). Byla přijata v rámci Rady Evropy v roce 1950. Evropská úmluva je významná nejen tím, že obsahuje katalog lidských práv. Vedle garantování lidských práv zajišťuje dodržování těchto práv v praxi. Za tímto účelem zřizuje Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku. [46]

Listina základních práv a svobod vydaná v roce 1991 je hlavním dokumentem v České republice ukotvující lidská práva. Původně byla přijata jako československý právní předpis (uvozovacím zákonem č. 23/1991 Sb.). Po vzniku samostatného českého státu byla opětovně vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. a spolu s Ústavou České republiky a dalšími ústavními zákony tvoří tzv. ústavní pořádek České republiky. [45]

Nejnovější vydaný dokument o systému ochrany lidských práv zaštiťuje Evropská unie, a to dokumentem nazvaným Charta základních práv Evropské unie ujednaná ve spojitosti s Mezivládní konferencí v Nice roku 2000. Sepsání Charty došlo k vytvoření samostatného mechanismu ochrany lidských práv v jednotlivých členských státech této mezinárodní organizace. Jednotná pojetí základních lidských a občanských práv v Evropě je velice důležité. [11, 19] Po přijetí tzv. Lisabonské smlouvy v roce 2007 se tato Charta označuje jako Listina základních práv Evropské unie. Stala se závazným dokumentem s výjimkou tří členských států: České republiky, Polska a Velké Británie. [44]

Předešlé uvedené lidskoprávní katalogy se mohou vyskytovat v ústavních nebo také v mezinárodních podobách. Katalog základních práv a svobod může být uveden jako součást ústavy, v případě České republiky je to samostatný zákon. Ve Francii, dříve i ve Velké Británii, je tento katalog uveden jako zcela samostatný historický dokument, který je ale soudně uznáván.

Jestliže jsou lidská práva výše uvedeným či jiným způsobem zakotvena ve státní ústavě, tak se z těchto práv stávají práva veřejná subjektivní a tudíž se lze následně svých práv právními prostředky u státních orgánů domáhat. Ústava by nebyla demokratickou ústavou bez zakotvených základních práv a svobod, bez přesně definované dělby moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní a také bez požadavku na nadřazenost samotné ústavy nad ostatními státněmocenskými akty. Ústava je tedy neodmyslitelnou součástí demokracie ve státě. [7]

1.3 Ochrana lidských práv

V právním státě je základním prostředkem na ochranu základních práv a svobod tzv. právní postup. Ten je stanoven právními předpisy upravujícími řízení před určenými

státními orgány. Ochranu lidským právům poskytuje především Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti. Vedle toho tuto ochranu zabezpečují také obecné soudy. Spolu se soudy přispívají k ochraně lidských práv i ostatní orgány veřejné moci.

Právo na soudní a jinou právní ochranu pro každého jednotlivce i právnickou osobu je upravené v páté hlavě Listiny základních práv a svobod. Toto právo je významným právem jednotlivce a poskytuje možnost dovolání spravedlivého posouzení svého práva u nezávislého a nestranného orgánu, popřípadě soudu. Soud jedná na základě předem stanovených postupů, procesních pravidel a předpisů ve prospěch veřejného zájmu. Činí tak v mezích stanovených zákonem. [5, 45]

Právo na spravedlivý proces („right to fair trial“) zaujímá podstatné místo jak v americkém, tak i v evropském právním prostoru. Článek 6 odst. 1 Evropské úmluvy stanoví: *„Každý má právo na to, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem (orgánem), který rozhodne o jeho občanských právech nebo trestních obviněních.“* [5, 22, 46]

Garance ochrany lidských práv je jednou z hlavních povinností každého demokratického právního státu, ve kterém má každý občan právo dovolat se u veřejného orgánu z důvodu přezkoumání křivdy vůči jemu způsobené. Podle úrovně zaručení lidských práv a jejich dodržování veřejnou mocí lze posuzovat míru úrovně demokracie ve státě. Ve vztahu občana, státu a veřejné moci musí existovat určité omezení.

Veřejná moc je omezena a nemůže zasahovat od osobní integrity občana bez zákonného důvodu. [11, 22] Listina stanovuje také základ pro správní soudnictví, tedy možnost přezkoumat správnost rozhodnutí vydaných veřejnými orgány. [12, 45]

Omezení lidského práva občana lze jen v případech veřejného zájmu, ale nesmí však mít diskriminační tendenci. Zákonná omezení základních práv a svobod jsou stanovena v Ústavním zákoně, v Listině základních práv a svobod nebo také zakotvená práva v mezinárodních smlouvách týkající se lidských práv. [44, 45, 46]

Při pochybnostech státní instituce v rozhodnutí o omezení lidských práv občana je snaha jednat s co nejmenším zásahem do těchto práv a svobod. Nejčastější příčiny pro takové omezení státními institucemi je zabezpečení veřejného pořádku, zajištění ochrany života a majetku nebo také předejití jiným trestným činům či ochrana základních práv a

svobod druhých občanů. „ *Lidská svoboda není neomezená, ale její hranice mohou být stanoveny zákonem. Zákon je zde základem svobody, její mírou a současně stanoví její limity.*“ [11]

Státní instituce v rozhodování sporů v ochraně základních práv a svobod představuje a zastupuje soudnictví, a to i před nesprávnými zásahy samotné státní moci. Soudnictví je v demokratickém státě založeno na principech nezávislosti objektivního řízení a předem daných procesních podmínek. Základy nezávislého soudnictví byly položeny v Anglii v průběhu 18. století.

Nezávislost soudců je považována za jednu z podstatných a nejvýznamnějších garancí lidské svobody. Řečeno slovy francouzského filozofa Ch. Montesquieu: „*Není žádné svobody, jestliže moc soudit není oddělena od moci zákonodárné a výkonné.*“ To podporuje i vyřčená věta ústavního rakouského právníka K. Korineka: „*Nezávislost soudců patří mezi nejvýznamnější dobra právního státu a každé opatření, jež ji i potenciálně ohrožují je nutno odmítnout.*“ [7, 11]

Právo na právní ochranu je zajišťováno státem a je to zpoplatněné poskytnutí kvalifikované právní pomoci jednotlivci v řízení konaném před veřejnými orgány nebo soudy. Právní pomoc je třeba chápat ve smyslu poskytnutí právních rad a podpory v řízení. Nárok na tuto podporu vzniká v okamžiku zahájení soudního či jiného veřejného řízení. Práva se může domáhat přímo každý jednatel bez ohledu na státní příslušnost, způsobilost k právním úkonům nebo na jeho postavení v řízení. Povinností státu je zajistit právo na tuto právní pomoc nebo jejímu využití alespoň žádným způsobem nebránit.

Stát sám poskytuje bezplatnou právní pomoc v případech, kdy ve sporu vystupuje nemajetný jednatel, protože by jinak mohlo dojít k nerovnému postavení účastníků řízení, tedy následně i možnému nesprávnému výkonu spravedlnosti. Je to tedy zabezpečení právní ochrany účastníka řízení práva neznalého v řešení věci před mocenským postavením veřejných orgánů. [5, 12]

Dalším prostředkem pro ochranu lidských práv je tzv. Veřejný ochránce práv, nazývaný též „ombudsman“. Původ tohoto slova lze nalézt ve středověkých výrazech „umbup“ (moc, autorita), popřípadě ve švédském slově „ombud“ označující osobu, která vystupuje jako zástupce, zmocněnec či mluvčí jiných. Jeho povinností je chránit občana

před nespravedlivým jednáním veřejných orgánů jako jsou správní úřady, ministerstva, veřejné zdravotní pojišťovny atd. Činnost ombudsmana se nevztahuje na spory s určitými veřejnými činiteli (orgány), které jsou stanoveny zákonem o Veřejném ochránci práv (č. 349/1999 Sb.), jako je například rozhodnutí Prezidenta republiky či Parlamentu. Veřejný ochránce práv provádí svou činnost na základě podaného písemného nebo ústně zaznamenaného podnětu ve věci náležící do jeho působnosti. [22, 47]

Poprvé byla ochrana práv a svobod uplatněna v USA v roce 1803 a na evropském kontinentě poté až v roce 1867 v Rakousku Říšským soudem. Ve druhé polovině 20. století vznikla na úrovni států nová forma ochrany základních práv a svobod instituce, která dohlíží na dodržování těchto práv a také dalších zákonů v daném státě. [11]

Vzorem pro novou ústavu České republiky byl i německý poválečný model ústavního soudnictví, který měl velký mezinárodní ohlas a také byl inspirací pro slovinské a španělské soudní orgány. [11]

Mezinárodní garance ochrany lidských práv se začala utvářet v průběhu devatenáctého a na počátku dvacátého století sepsáním mezinárodních smluv. Například úmluva o zákazu obchodování s otroky z roku 1842, kterou podepsali vlády v Lisabonu a Londýně, nebo také smlouva z let 1904 a 1910 o zákazu obchodování s dětmi a ženami. Dokumenty sepsané po druhé světové válce byly velice důležité, protože položili základy mezinárodní ochrany na dodržování všech lidských práv. V Evropě má klíčový význam pro zajištění ochrany lidských práv Evropská úmluva z roku 1950. Evropský soud pro lidská práva může přijímat individuální stížnosti „každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny osob“, které se považují za poškozené v důsledku porušení lidských práv přiznaných Evropskou úmluvou jedním ze smluvních států. Podle článku 1 Evropské úmluvy smluvní státy převzaly povinnost respektovat garantovaná lidská práva. [7, 46]

2 Klasifikace lidských práv a svobod

Základní práva a svobody se dělí do řady klasifikací, které jsou nástrojem pro lepší pochopení problematiky lidských práv. Klasifikace vznikaly postupně dle potřeby dělení lidských práv. Rozlišují se např. podle formy ústavního zakotvení, dle jejich povahy, či vztahu občana a státu. Lidská práva se člení do mnoha kategorií, pro názornost zde uvádím šest dělení vyskytujících se v literatuře nejčastěji.

2.1 Klasifikace práv a svobod podle „generací“

Teorie generací lidských práv rozděluje lidská práva obvykle do tří až čtyř generací. Čtyřgenerační klasifikace lidských práv a svobod je častější. Teorie generací lidských práv není jednotná, její obsah se liší podle jednotlivých autorů. Tato teorie je stále otevřená a je možný dokonce i předpokládaný vznik nových práv, které se budou do těchto generací dále řadit. Možný je i vznik zcela nové generace lidských práv. Teorie byla utvořena v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století. Práva předchozích generací jsou základními vývojovými prvky pro generace nové. Práva předchozích generací nejsou potlačena nebo zrušena právy následujícími, ale jsou jimi pouze dále rozvíjena. Vzájemně jsou propojena a navazují na sebe. [1]

První generace klasifikace práv a svobod do tří generací obsahuje práva, která byla deklarována v sedmnáctém a osmnáctém století, a to práva osobní, občanská a politická. Práva se významově shodují s právy v Listině základních práv a svobod, hlava druhá, oddíl první, a v procesním aspektu hlava pátá. [45]

Druhá generace patří právům hospodářským, sociálním a kulturním, modifikovanými koncem devatenáctého století. Hlavní přínos v této generaci byl zaznamenán na začátku 20. století, a to díky sociálnímu hnutí a také vývojem demokracie.

Třetí generace patří právům novým, tzv. „moderním“, což jsou práva odrážející nebezpečí civilizačního rozmachu a rozvíjí se cca od 70. let 20. století. Jsou to práva označována někdy jako „solidarity rights“, tedy práva solidarity. Je to například právo na zdraví nepoškozující environmentální prostředí. [1, 11, 19]

První generace klasifikace práv a svobod čtyř generací obsahuje práva osobní, týkající se ochrany a důstojnosti lidského života, což je právo na život, a tudíž i zákaz

mučení a nelidského zacházení. Dále sem můžeme zařadit procesní záruky ochrany lidských práv, tedy právo na spravedlivé soudní řízení, právo na obhájce atd.

V druhé generaci jsou politická práva a svobody, a jde tedy o práva občanská, demokratická a koaliční. Nacházejí se zde práva týkající se voleb, včetně volebního práva žen. Do této generace lze zařadit i právo národnostních a etnických menšin, jako je například právo na náboženské vyznání. Uvedená práva můžeme nelézt v hlavě druhé, oddílu druhém a v hlavě třetí v Listině základních práv a svobod. [1, 22, 45]

Třetí generace práv je shodná s druhou generací předchozího třígeneračního dělení. Náleží sem práva hospodářská, sociální a práva kulturní, která souvisí s dělnickým meziválečným hnutím. Práva nalezneme v hlavě čtvrté Listiny základních práv a svobod, patří sem např. právo na práci, na spravedlivé pracovní podmínky, ale také například právo na sociální a lékařskou pomoc a právo na zabezpečení v sociální nouzi. [19, 22, 45]

Čtvrtá generace náleží smíšeným právům, jedná se jak o práva jednotlivce, tak i o práva kolektivní, řešící problémy globalizace. Je to rozšíření a doplnění práv předchozích generací a je možno některá práva zde obsažená přiřadit k právům sociálním, kulturním apod. Tato skupina se neustále rozvíjí a je soustavně doplňována novými právy. Patří sem zejména právo na ochranu spotřebitele, právo na mír, práva sexuálních menšin, práva nekuřáků ale i kuřáků, nově i často diskutované právo na smrt. Jsou zde zakotvena i individuální práva, která přímo souvisí s osobou jednotlivce, jako je právo lišit se, právo na libovolný životní styl. Dále práva ochraňující člověka před útlakem moderní společnosti, která nedbá na ekologické aspekty, proto právo na čistou a netknutou přírodu a čisté ovzduší. [11, 22]

Charakter politických práv je ve čtvrté generaci moderních práv zastoupen například právem být informován o politickém dění, politických rozhodnutí a právem na mezinárodní komunikaci. Sociální, kulturní práva se zde objevují v podobě práv na rozvoj dětí a mládeže a práv účastnit se kulturního dění. [1, 19]

2.2 Tradiční klasifikace lidských a občanských práv dle obsahového zaměření

Dle obsahového zaměření se lidská práva formálně dělí na tři základní kategorie. Poslední kategorie z dále uvedených, obsahuje práva hospodářská, sociální a kulturní. Ta jsou však některými teoretiky dosud odmítána a nejsou jimi uznávána za součást katalogu lidských a občanských práv. Tato uváděná práva považují pouze za programové předpoklady přijímané bez důvodu, tzv. programové postuláty. Pro úplnost výčtu klasifikace lidských a občanských práv dle obsahového zaměření je zde uvádím. [1].

První kategorií tradiční klasifikace jsou osobní práva a svobody. Do této skupiny patří práva související se samotnou fyzickou existencí člověka tj. právo na život a lidskou důstojnost. Dále také osobní nedotknutelnost, nedotknutelnost obydlí a dopravovaných zpráv, svoboda pobytu a pohybu, právo na soukromé vlastnictví. Osobní práva a svobody jsou státem zaručena a jsou na něm zcela nezávislá. Zabezpečují určitou oblast osobní integrity člověka, do které by nikdo neměl zasahovat a měl by ji uznávat, ať se jedná o občany, či státní orgány. Zákonné intervence do těchto osobních práv je možné uskutečnit pouze v takových případech a podmínkách, které jsou obsaženy v Listině základních práv a svobod. [11, 22] Do kategorie osobních práv a svobod lze zařadit i práva, která přímo nesouvisí s bytím člověka, ale s jeho psychickým myšlením, tedy svobodou myšlení, náboženského vyznání apod. [1, 11]

Politická práva jsou zastoupena ve druhé skupině tradiční klasifikace, do nich lze řadit obecně právo mít možnost účastnit se věcí veřejných, především právo volit a být volen. Politická práva souvisí přímo s existencí demokratického státu, neboli vlády lidu, mimo demokratický stát nemohou být politická práva realizována. Z toho důvodu se politická práva nazývají též práva „demokratická“. Do politických práv patří dále svoboda tisku, slova, projevu a svoboda shromažďovací. [11, 22]

Práva hospodářská, sociální a kulturní - v této kategorii je třeba se v první řadě zmínit o základních sociálních právech, která se utvářejí od konce 19. století z důvodu narůstajících výrazných sociálních nerovností mezi občany. Dnes se práva této třetí kategorie stala jedním z neoddělitelných prvků moderního demokratického státu. Mezi sociální práva především patří právo na práci a práva s prací související. [7] Zejména právo na svobodnou volbu povolání a patřičnou přípravu k němu, právo na zajištění určitých standardů při práci, právo na spravedlivou odměnu za danou práci. Spravedlivá odměna je

taková, která odpovídá odměnám standardním, tarifním, či odměnám smluvním v daném oboru povolání. Cena za odvedenou práci se rozlišuje dle dané profese, a tím je i stanoven zákaz nucených a otrockých prací bez nároku na odpovídající odměnu. Patří sem také právo na ochranu zdraví a následně i právo na zabezpečení při ztrátě zaměstnání a s tím související právo na nemocenské a sociální zabezpečení. Do sociálních práv samozřejmě patří i právo na lékařskou pomoc, která byla v evropských ústavách zakotvena až ve dvacátém století.

Mezi hospodářské svobody lze řadit především svobodu vlastnictví, která je označována za svobodu neporušitelnou, posvátnou a neodnímatelnou. V dnešní době je vlastnické právo omezeno nejen daněmi a možným vyvlastněním za předpokladu zákonné nevyhnutelnosti a pod podmínkou následné kompenzace, ale také požadavky na ochranu životního prostředí a následně i na ochranu lidského života a zdraví. [7] Je to ekonomická vlastní činnost, díky které si občan opatřuje prostředky na své životní potřeby. V případě, že občan není schopen obstarat si své pracovní zdroje obživy, je stát stanovený jako ručitel přiměřeného hmotného zajištění pro tohoto občana. [12]

Kulturní práva jsou práva spojená s kulturou a uměním. Souvisí také s tématy kulturní a umělecké tvorby, kulturního dědictví, ale i účasti na kulturním životě. Do kulturních práv patří právo duševního vlastnictví resp. autorská a patentová práva na jakoukoli vlastní tvorbu, právo na vzdělání a využívání výhod kulturní svobody a vědeckého pokroku. To vše by mělo probíhat v podmínkách rovnosti, lidské důstojnosti a nediskriminace. [43]

Do tradičního členění lidských práv, dělících se do tří kategorií, lze atypicky zahrnout i další doplňkovou kategorii, a to skupinu práv představující tzv. práva na spravedlivý proces, ke kterým řadíme právo na obhájce, právo na přiměřenou délku řízení apod. Právem na spravedlivý proces se snažíme domoci svých práv, stanovených v Listině základních práv a svobod nebo jinak zakotvených práv u daného orgánu. Neopomenutelné je i právo na náhradu škody zapříčiněné nesprávným úředním postupem nebo i nezákonným rozhodnutím soudu, či jiného státního orgánu veřejné správy. [11, 22, 45]

Tato práva jsou doplňující a rozšiřující pro primární právo na život, neboť udávají jeho úroveň a kvalitu, což představuje například právo na příznivé životní prostředí nebo právo na vzdělání. Stát je samozřejmě schopen tuto skupinu práv zajistit podle svých

ekonomických možností, tudíž i míra ustavní vynutitelnosti bývá u těchto práv omezena a vázána na prováděcí zákony. [11, 22]

2.3 Klasifikace podle statusu (dle G. Jellineka)

Podstatu klasifikace práv podle statusu odkrývá práce s názvem Soustava subjektivních veřejných práv, která byla vydaná v roce 1892 autorem G. Jellinekem. Toto členění nám umožňuje rozlišovat práva na čtyři statusy (stavy), které nám pomáhají odhalit postavení, ve kterém se nachází jednotlivce a stát, a následně i subjektivní veřejná práva, tudíž nároky, které z těchto stavů pro jednotlivce vyplývají. [5]

Z části lze klasifikaci dle statusu sjednotit s tradiční klasifikací lidských práv, a to konkrétně jejich dělením podle obsahového zaměření. Osobní svobody s negativními statusy, politická práva s aktivními statusy a poslední pozitivní status lze sloučit při určitém zjednodušení s právy hospodářskými, sociálními a kulturními.

Prvním ze čtyř statusů je negativní status, který zahrnuje samostatný stav člověka, osobní svobodu, do kterého stát nijak nezasahuje a zasahovat ani nemůže.

Druhým stavem je status pozitivní, zahrnující právo na pozitivní plnění ze strany státu v otázce základních práv a svobod. Zaručuje tedy jednotlivci právní způsobilost k využití státních organizací, při pozitivních požadavcích na právní rovnost apod. Součástí základních práv i svobod je pozitivní nárok na stát, protože stát je prakticky vždy zavázán něco zajistit, provést. [5]

Status aktivní je stavem třetím, tedy možnost občana podílet se ve prospěch státu na věcech veřejných. Podle G. Jellineka: „*Nositelem volebního práva je stát, kdežto občan má jen vůči němu nárok, aby byl uznán jako nositel aktivního statusu, tedy právě volič. Když volí, nevykonává vlastně své právo, nýbrž jen státní funkci.*“ [5] Zde se sjednocení statusu aktivního a politických práv z klasifikace lidských práv podle obsahového zaměření liší. [5, 22]

Poslední ze všech stavů je pasivní status, který spočívá v plnění určitých povinností vůči státu. Řada těchto povinností je spojena se státním občanstvím.

Kromě těchto čtyř stavů se objevuje i status relativní, v němž jsou popsány způsoby jednání státní moci vůči občanům, aby nedocházelo k nerovnosti mezi lidmi či k jejich diskriminaci. [5, 11, 22]

2.4 Další rozšířené klasifikace lidských práv

První z dalších rozšířených členění lidských práv je klasifikace podle forem omezení základních práv. Práva první skupiny této kategorie nelze zcela omezit zákonem a jsou tedy zcela realizovatelná. Do druhé skupiny patří práva, která lze za určitých podmínek a v určitém rozsahu lze omezit a poslední kategorií jsou práva, která omezit lze ale pouze v mezích a za podmínek stanovených zákonem. [5]

Další významným tříděním lidských a občanských práv do kategorií je klasifikace v rámci Evropské unie. Listina základních práv Evropské unie je založena na přednosti duchovní hodnoty člověka (důstojnosti) před bytím člověka vyjádřeného právem na život. [1, 44] V této Listině je opuštěno tradiční třídění lidských práv na osobní, politická a tzv. sociální (hospodářská, sociální a kulturní). Listina vyjadřuje jednotné pojetí kvalit lidského života, které jednotlivá práva svým obsahem znamenají, nikoliv realizační postavení všech práv. Východiskem je zde idea o nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity. [1]

Poslední rozšířenou dělením lidských práv je klasifikace základních práv a svobod dle společné charakteristiky. Charakteristiku lze hledat v jejich právním obsahu, vlastnostech a funkcím. První skupinou jsou práva a svobody, která jsou ústavně zaručena. Tedy jsou zapsána v ústavě, ústavním zákoně, nebo v jiném právním aktu s vyšší právní silou než je obyčejný zákon. Díky tomuto ústavnímu zakotvení je zaručeno, že tato práva a svobody budou vázat výkonnou, zákonodárnou moc a soudnictví a budou tedy pozitivně právně zakotvena. Práva, která jsou ústavně zakotvena, mohou být domáhána jednotlivcem vůči státu.

Druhou skupinou jsou práva a svobody s povahou subjektivního práva. Ta nám stanoví určitá práva, jejichž nositelem je jednotlivec či právnická osoba. Na základě nich vznikají konkrétní nároky vůči státu.

Práva a svobody, s nimiž nelze právními úkony disponovat je další skupinou klasifikace podle společné charakteristiky. Jsou to práva nezadatelná a nezcizitelná. Není možné tato základní práva a svobody sepsat jinak, jiným způsobem nežli pouze mezi určitým subjektem a státem, než je dáno.

Dále lze základní práva a svobody dělit také podle, jejich vymahatelnosti vůči státu prostřednictvím nezávislé soudní moci, též podle jejich projevů ve zvláštních funkcích, apod. [5]

3 Rozbor sociálních práv

Práva se sociálním charakterem se utvářela od konce 19. století z důvodu vzniku a výrazného nárůstu sociálních nerovností mezi občany. V současné době jsou sociální práva jedním z neoddelitelných prvků všech moderních demokratických států a nelze bez nich ve společnosti demokracie vůbec docílit.

Mezi sociální práva patří především právo na vzdělání, právo na práci a práva s prací související, právo založit si rodinu a uzavřít manželský svazek. Práva dětí patří také do skupiny sociálních práv a dalo by se říci, že jsou jeho hlavní a podstatnou součástí. Práva týkající se sociálního zabezpečení zásluhou přerozdělování finančních prostředků ze strany státu, určených potřebným jedincům, patří dnes rovněž k neopomenutelným právům přítomných v každém demokratickém státě.

V ústavním pořádku České republiky jsou sociální práva zakotvena v Listině základních práv a svobod. Sociální práva jsou garantována také v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Všeobecná deklarace se v jednoduchosti také zmiňuje o těchto právech. Sociální práva jsou rovněž obsažena v řadě dalších mezinárodních smluv, například v Evropské sociální chartě. V omezeném rozsahu se sociálním právům věnuje též evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. [3, 25, 36, 37, 38, 40, 42, 48]

3.1 Charakteristika sociálních práv

Sociální právo je soubor specifických právních norem, které se uplatňují v oblasti společenských vztahů mezi lidmi, ale také v předem stanovených sociálních vztazích mezi jednotlivcem a státem. Jedná se například o sociální služby garantované společností ve formě sociálních dávek. Také poskytnutí státní garance jednotlivých opatření v oblasti pracovně právních vztahů, nebo v oblasti zdraví rodinného práva apod. [20]

Sociální práva vycházejí ze samého základu obecného zakotvení lidských práv v právní úpravě. Jak už bylo v jedné z předchozích kapitol zmíněno, ukotvení lidských práv se z chronologického pohledu objevuje již od počátku 13. století, a to přesně v historickém lidskoprávním anglickém dokumentu Magna Charta Libertatum z roku 1215. [2, 20]

Sociální práva se ukotvila do zákoníků v demokratických zemích až o několik století později.

První zmínka o výrazu sociální práva se objevila již ve starém Římě. Tehdy byla brána ve smyslu „*svépomocná vzájemnost*“. Základním principem této vzájemnosti byl systém přerozdělování, který podle Augusta Comteho znamená: „*přirozený proces, který vytváří v různých lidských činnostech solidaritu*“. [20] Sociální práva definují konkrétní nároky na mezilidské přerozdělení finančních prostředků, nebo na formu jiné pomoci občanům ze strany státu.

Druhým významným pilířem na cestě k uznání sociálních práv bylo zavedení povinného sociálního pojištění v Anglii a Holandsku. Otcem této myšlenky je považován anglický spisovatel, finančník a novinář Daniel Defoe. Spojení myšlenek o svépomoci, vzájemnosti a povinného pojištění byl základ, z něhož se postupem času vytvořila jednotná formulace sociálních práv občanů, kterou lze poprvé nalézt v Jakobínské ústavě z roku 1793. [2, 20]

Přijmutí sociálních práv na mezinárodní úrovni, zároveň spolu s právy kulturními a hospodářskými, se objevuje až po roce 1945. To vše z důvodu velkých změn v sociálním pohledu na společnost a stát, které s sebou druhá světová válka přinesla. [2, 20]

Průkopnické státy, které po roce 1945 zabudovaly, jako jedny z prvních, sociální práva do svých lidskoprávních dokumentů byla Italská republika pomocí své sepsané Italské ústavy a Spolková republika Německo díky Základnímu zákonu SRN. Základní zákon SRN vyhlásil „*právní, sociální, rasovou, náboženskou a národnostní rovnost, včetně rovnosti pohlaví a prohlašují sociální organizaci zemí*“. [2]

K značnému průlomů v šíření základní představy o sociálních právech ve spojení samozřejmě nejen s právy hospodářskými a kulturními, ale i dalšími právy bylo přijetí Všeobecné deklarace lidských práv na shromáždění OSN dne 10. prosince 1948. Ta se sociálním právům věnuje v článcích číslo 22 až 27. Její vypracování trvalo celé 4 roky. Všeobecná deklarace je důležitým politickým dokumentem. Je užívána jako právní východisko pro mnoho mezinárodních závazných smluv, úmluv a paktů o lidských právech. Sama o sobě není však závazným pramenem mezinárodního práva, proto se ji nelze soudně domáhat. [20]

Následujícím podstatným krokem k prosazení sociálních práv na poli demokratických států bylo dne 16. prosince 1966 přijetí Mezinárodní paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Tento mezinárodní pakt vydaný OSN je ratifikovaný, tudíž má pro Českou republiku podobu závazného dokumentu v mezinárodním měřítku.

V následujících letech byla přijata řada dalších závazných mezinárodních dokumentů, a to například Úmluva o politických právech žen v roce 1953 (č. 46/1987 Sb.), Deklarace o odstranění všech forem rasové diskriminace v roce 1963 (č. 95/1974 Sb.), Úmluva o právech dítěte v roce 1989. Dále ze strany UNESCO byla vydána v roce 1960 například Úmluva proti diskriminaci v oblasti vzdělání. [2, 20]

V druhé polovině 20. století vznikla jako reakce na druhou světovou válku Rada Evropy, což je mezinárodní organizace pro ochranu a kontrolu dodržování lidských práv. Rada Evropy v současné době sdružuje 45 evropských států. Tato evropská organizace přijala základní mezinárodní úmluvy ze sociální oblasti práv, a to jak Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (1950), Evropskou sociální chartu (1961), Evropská úmluva o sociální, zabezpečení (1972), tak i Evropský zákoník sociálního zabezpečení (1990). Revidovaná Evropská sociální charta přijata v Turíně, 18. října roku 1996. [9, 13, 20] S výjimkou Revidované Evropské sociální charty jsou ostatní mezinárodní smlouvy součástí právního řádu České republiky. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla publikována ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb. s tím, že poté byly publikovány samostatně protokoly č. 11, 12, 13 a 14. Evropská sociální charta byla zveřejněna pod č. 14/2000 Sb.m.s. a Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě pod č. 15/2000 Sb.m.s. Ve Sbírce mezinárodních smluv byl publikován rovněž Evropský zákoník sociálního zabezpečení, a to pod č. 90/2001 Sb.m.s.

Rada Evropy na základě přijatých úmluv vytvořila následně Evropský soud pro lidská práva a také jednotný systém, který zaručuje možnost jednotlivým občanům členských států se dovolávat svých práv a svobod v nadnárodním měřítku. Výhodou tohoto tribunálu je, že občané členských států se mohou svých práv garantovaných Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod domáhat zcela sami. [20]

Sociální práva a území Evropy se vyvíjela postupem času na jednotlivé úmluvy a dohody díky odlišným přístupům jednotlivých státních celků. Evropská unie po svém vzniku začala na základě již existujících mezinárodních smluv vytvářet své vlastní lidskoprávní katalogy, ve kterých sociální politika má své důležité místo. Nejdůležitějším z nich je Charta základních práv Evropské unie, která byla přijata na zasedání v Nice roku 2000. Tento katalog lidských práv vydaný na evropském kontinentu byl doposud nejrozsáhlejší publikací svého druhu.

Po zasedání v Nice následovala zasedání Evropské rady také ve Stockholmu roku 2001, kde za jednu z priorit tohoto setkání byl označován cíl plné zaměstnanosti na poli konkurenceschopné Evropské Unie. Následovalo mnoho dalších konferencí, kde se sociální politika stále modernizovala směrem k udržení efektivního vývoje v zlepšování struktury sociální ochrany. Z důvodu zvyšování výkonu ekonomiky byl kladen stále větší důraz na co největší zaměstnanost v jednotlivých členských státech. V návaznosti na produktivitu práce, také na uspokojivou úroveň pracovních podmínek a tedy i na co nejvyšší životní úroveň občanů ve státech. [20]

Za základní zákon státu lze považovat Ústavu České republiky, která v čl. 112 vymezuje ústavní pořádek České republiky. Vedle Ústavy České republiky sem patří především Listina základních práv a svobod. Mezinárodní smlouvy sice nejsou součástí ústavního pořádku České republiky, ale podle čl. 10 Ústavy České republiky zaujímají významné místo v právním řádu České republiky, pokud byly ratifikovány a publikovány ve Sbírce mezinárodních smluv. Mezinárodní smlouva, která splňuje uvedené podmínky, tzn. je součástí právního řádu České republiky, se použije přednostně v případě, že stanoví něco jiného než zákon. Mezinárodní smlouva však nemá přednost před ústavním zákonem.

Právní forma u Listiny základních práv a svobod není definovaná, avšak po řazení tohoto dokumentu Ústavou do ústavního pořádku České republiky ji lze přiřadit právní sílu téže úrovně, jako mají ústavní zákony. Do ústavního pořádku se samozřejmě mohou přijímat nově i další ústavní zákony. [10]

Ústava je vypracována v dualistickém pojetí práva, tudíž je v ní odlišováno mezinárodní právo od právního řádu České republiky. V současné době se tato diference mění ve složité právní záležitosti, a to z důvodu vzájemného propojení velkého počtu

neustále vznikajících nových mezinárodních vztahů a z nich plynoucích závazků. Je proto potřeba zajistit a upravit tyto právní vztahy v rámci jednotlivých států. [10] Jestliže mají členské státy pochybnosti ve výkladech dokumentů o sociálních právech vydaného Evropskou unií, mohou za pomoci svých soudů žádat o závazný výklad některého z ustanovení evropské unie ve vztahu k jejich právu vnitrostátnímu. Výkonným orgánem Evropské unie této funkce je Evropský soudní dvůr. Jeho úkolem je také uplatnění právních norem unie, jejich písemného vydávání a také dohlíží na jejich dodržování. [20]

3.2 Právo na vzdělání

Právo na vzdělání má na území dnešní České republiky své historické kořeny, které lze doložit textem základní listiny Univerzity Karlovy, kde je psáno: „ *A tak aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez ustání lační po plodech vědění nebyli vázání v cizích vlastech almužny se doprošovat, ale našli již v království stůl k pohoštění prostřený, též by ti, jez. vyznamenává vrozená bystrost a nadání, stáli se poznáním věd vzdělanými.* “. [15]

Důležitou inovací ve struktuře vzdělání učinila Marie Terezie, která byla zastávkyní myšlenky, že škola má být věcí veřejnou a tudíž institucí řízenou pouze státem. Po anulování do té doby platného jezuitského řádu byl vyhotoven 6. prosince roku 1774 nový školní řád nazvaný „Ratio educationis“. Novým školním řádem se řídili školní instituce v českých a rakouských zemích, kde byla pomocí tohoto řádu zavedena první povinná školní docházka, a to od 6 do 12 let. [13, 15]

Článkem 33 hlavy čtvrté Listiny základních práv a svobod je řečeno, že „*každý má právo na vzdělání*“. Použitým slovem „každý“ je zde zabezpečeno právo na vzdělání využívat každé fyzické osobě bez ohledu na její příslušnost ke státnímu občanství České republiky. Vzdělání musí být tedy v daném státě poskytnuto všem bez rozdílu rasy, barvy pleti, jazyka, víry, sociálního původu atd. To vše smyslu článku 3 odstavce 1 Listiny o zákazu diskriminace. Stát nemůže ze své pravomoci komukoli v jeho vzdělání bránit nebo jej omezovat, či dokonce zakazovat. Naopak jednou z jeho povinností je pravomoc stanovit délku povinné školní docházky. [38, 45]

Pojem vzdělání v žádném ústavním ani zákonném předpisu není přesně definován. Z toho důvodu Listina nehovoří například pouze o vzdělání základním, středoškolském nebo vysokoškolském, ale zamýšlí tímto výrazem celou škálu různých vzdělávacích

činností, kterými lze vědomosti v různé kvalitě a na rozdílných úrovních nabývat. V Listině není stanovena ani délka povinné školní docházky. V tomto ohledu se Listina odkazuje na zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona činí povinná školní docházka devět roků. Začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud není povolen odklad. [15, 37, 38, 49]

Právo na vzdělání je jedno z prvních sociálních práv, které lze snadno dohledat na území dnešní České republiky v ústavních dokumentech v minulosti. Toto sociální právo bylo zakotveno již v roce 1920 v Ústavní listině Československé republiky (č. 121/1920 Sb. z. a n.). V její preambuli byl největší důraz kladen na to, aby československý národ byl národem vzdělaným. Začalo se tedy vyučovat veřejně a velké pozornosti se dostávalo státnímu školství.

Ústavně bylo právo na vzdělání také zakotveno v Ústavě Československé republiky z roku 1948 (č. 150/1948 Sb.), která toto právo staví na třech základních pilířích. Prvním z nich bylo právo na státem hrazené vzdělání pro všechny uchazeče se zájmem o studium. Druhým pilířem bylo poskytování státního vzdělání každému jedinci dle jeho individuálních schopností a dovedností. Povinná školní docházka byla považována za třetí pilíř. Přítomnost žáků daného věku byla vyžadována pouze na základních školách, stejně jako to je uzákoněno v dnešní době. [13, 15]

Právo na vzdělání bylo obsaženo také v Ústavě Československé socialistické republiky (č. 100/1960 Sb.). V článku 24 bylo zakotveno právo na vzdělání, a to z pohledu nejen školního vzdělávání jako předchozí Ústavy, ale především z pohledu celoživotního vzdělání. Druhý odstavec tohoto článku se věnoval získávání vědomostí u dospělých pracujících lidí prostřednictvím bezplatného odborného školství v závodech a zemědělských družstvech. Po přijetí Listiny základních práv a svobod v roce 1991 byl článek 24 odstavec 2 Ústavy z roku 1960 novelizován. Novelizace spočívá v zajištění vzdělání za úplatu, a to v soukromých a církevních školách. [15, 37, 44]

Právo na vzdělání a na základní bezplatnou povinnou docházku pro občany České republiky je bezpochybně základním právem, které je zajištěno i v mezinárodních ratifikovaných dohodách, jimiž je Česká republika vázána a mají přednost před zákonem dle čl. 10 Ústavy České republiky.

Důležité je neopomenout v návaznosti na celoživotní vzdělávání Úmluvu o placeném studijním volnu. Úmluva č. 140 Mezinárodní organizace práce byla na území České republiky ratifikována již roku 1974 tehdejší Československou socialistickou republikou a vstoupila následně v planost dnem 24. května 1977 (č. 491/1990 Sb.). Mezinárodní dokument věnující se placenému volnu pro studium je doplňující článek 26 Všeobecné deklarace lidských práv a vyzdvihuje nutnost zlepšovat všeobecnou vzdělanost ku prospěchu rozvoje celé společnosti. V článku 1 této Úmluvy je konkretizován zmiňovaný pojem placené studijní volno jako: „*volno poskytnuté pracovníkovi ke studijním účelům po stanovenou dobu v pracovní době s přiměřenými příspěvky v penězích*“. Zajisté je v Úmluvě upozorněno i na zákaz jakékoliv diskriminace ve smyslu prvního odstavce 3 článku Listiny základních práv a svobod v poskytování placeného studijního volna jen určitým zaměstnancům, konkrétně stanovením v 8. článku Úmluvy. [15, 31, 38, 48]

Právu na vzdělání se Evropská sociální charta nijak nevěnuje. Prostor tomuto právu je věnován především v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který je rovněž součástí právního řádu České republiky (č. 120/1976 Sb.). Článku 13 Mezinárodního paktu se smluvní strany paktu zavazují, že: „*vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám*“. V Paktu je rozvíjena i teorie o náhradním vzdělání osob, které nemohou dokončit základní vzdělání obvyklým způsobem, a to jak z příčin výrazně sníženého intelektu nebo také z důvodu značného tělesného postižení. [25, 40]

Dodatkový protokol k Evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1952 (č. 209/1992 Sb.) je nejstarším mezinárodním dokumentem věnující se právu na vzdělání. Dodatkový protokol v článku 2 se usilovně zaměřuje na respektování práva rodičů ze strany státu. V otázce týkající se volby vzdělání pro své dítě, klade protokol důraz na rodičovského náboženského a filozofického přesvědčení. Protože právě rodiče jsou zodpovědní za výchovu a vzdělání svých dětí. S tímto se ztotožňuje i Listina základních práv Evropské unie, která se odvolává v článku 14 odstavci 3 na skutečnost, že vše má být v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon vzdělávacích zařízení. A také Všeobecná deklarace lidských práv v článku 26, který je ve shodě s článkem 2 dodatkového protokolu k Evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Právo na vzdělání Všeobecná deklarace lidských práv doplňuje také v již zmíněném článku

26 o myšlenku, že: „*Vzdělání má pomáhat ke vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a skupinami rasovými a náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Organizaci spojených národů pro zachování míru*“. [4, 9, 15, 38, 41, 48]

Česká republika v otázce vzdělání je členem OSN pro výchovu, vědu a kulturu zřízenou Úmluvou z roku 1945 (č. 196/1947 Sb.). Odstavec 2 článku 33 Listiny základních práv a svobod uvádí, že: „*občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách*“. Tím je bezpodmínečně řečeno, že na základních a středních školách je bezplatné studium. Avšak studium na školách vysokých a jeho bezplatnost je přímo závislá na možnostech státu, tedy na velikosti státního rozpočtu hrazeného ze státních příjmů. Je tedy ze zákona možné, dle čl. 11 odstavce 5 Listiny: „*Daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona*“, zavést poplatek za vysokoškolské studium, které by se blížilo „daní ze vzdělání“. Jiné důvody než zde uvedené, například ideologické důvody apod., by byly protiústavní. [15, 38]

V Úmluvě o právech dítěte z roku 1989 (č. 104/1991 Sb.) vydané ve Sbírce zákonů České republiky roku 1991 pod číslem 104 je zdůrazněna myšlenka zajištění práva dítěte na vzdělání, zejména z pohledu nemajetných dětí a jejich finanční podpoře ze strany daného státu. Listina základních práv a svobod se tímto problémem věnuje také, a to konkrétně v článku 33 odstavci 4, kde je řečeno: „*Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu*“. Pomoc státu může spočívat jak ve finanční výpomoci, tak v přiznání stipendia, daňové úlevy nebo v dotacích na stravování či ubytování studenta. Listina o pomoci státu při studiu hovoří pouze v souvislosti se státními občany konkrétního státu, nehovoří o podpoře studujících cizinců nebo osob bez státního občanství. V tomto jediném odstavci používá Listina pojem „studium“, který bere za pojem užší a v určitém slova smyslu speciální oproti doposud užívanému pojmu „vzdělání“. S pojmem studium operuje také zákon č. 111/ 1998 Sb. o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů. [15, 34, 38]

3.3 Právo na práci

Právo na práci je základním sociálním právem dle P. Trösterera: „*Právo na práci v demokratické společnosti znamená mít možnost zvolit si svobodně zaměstnání za uspokojivých pracovních podmínek a za přiměřenou odměnu*“. [21] Čtvrtá hlava Listiny

základních práv a svobod zahrnující práva hospodářská, sociální a kulturní stanovuje v článku 26 právo na práci. Listina zde zaručuje každému jednotlivci právo na svobodnou volbu povolání a také na absolvování specifické přípravy k němu. Použitým výrazem „každý“ Listina vyjadřuje jakoukoli lidskou bytost bez ohledu na její státní nebo jiné občanství. Právo na výchovu pro budoucí povolání podle vlastní volby probíhá již od nízkého věku, a to především ve školních vzdělávacích zařízeních. Získané vzdělání je poté doplňováno různými rekvalifikačními kurzy v rámci jiného vybraného zaměstnání, či povolání. Veškerá práva týkající se vzdělání a výchovy jsou blíže rozvedena ve školských zákonech a také v předchozí kapitole zabývající se právem na vzdělávání.

Obdobně jako Listina základních práv a svobod i Všeobecná deklarace lidských práv ve článku 23 pojednává o právu na práci či na svobodnou volbu povolání jako o právu určenému každému jedinci. Deklarace se v souvislosti s právem na práci také zmiňuje o zavedení pravidel na pracovišti určených pro dodržování spravedlivých a uspokojivých pracovních podmínek v zaměstnání a jejich následné kontrole, které jsou obsaženy v 7. článku Listiny základních práv a svobod. [37, 38, 48]

V článku 26 Listiny je rovněž uvedeno právo na podnikání či provozování jiné hospodářské činnosti, kterou si občan může libovolně zvolit. Dále Listina přiznává jednotlivci i právo na to nemít zaměstnání, avšak v takovém případě má-li občan zajištěné finanční prostředky pro svou osobní potřebu z jiného zdroje. Toto právo je rozvedeno nejen v Listině, ale také v zákonech, např. v zákoně č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Ve druhém odstavci stejného článku Listiny je právo na práci dále rozvinuto o možnost zákonem stanovit omezující podmínky pro vykonávání určitých povolání. Vyžadované omezující podmínky jsou odvozeny z typu konkrétního zaměstnání. Vznesené požadavky se mohou týkat například státního občanství nebo hranici věku žadatele o danou práci, a to vše v mezích určených zákonem. Dále může být také vyžadována i osvědčení o odborné kvalifikaci, a to jak ve formě potvrzení o splnění určitého stupně dosaženého vzdělání, tak například záznam o atestaci v oboru dané profese. Omezení či zákaz pro výkon zaměstnání může být stanoven na základě zákona nebo z pravomocí soudu jako zákaz provádění činnosti v určitém oboru zaměstnání. Avšak všechny tyto požadavky či omezení musí být v souladu se zákazem o diskriminaci stanoveném v článku 3 odstavce 1 Listiny základních práv a svobod. [15, 38]

Listina právo na práci doplňuje i o právo na hmotné zabezpečení ze strany státu v případě, když občan si sám není schopen obstarat finanční prostředky na své životní potřeby pomocí jakéhokoli zaměstnání. Evropská unie v Listině základních práv Evropské unie článkem 34 komplexně přiznává také nárok o na sociální zabezpečení a sociální pomoc: „ *v případech mateřství, nemoci, pracovních úrazů, stáří, jakož i v případech ztráty zaměstnání*“, *podle pravidel stanovených právem Unie a vnitrostátními předpisy*“. [44]

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech ve svém 6. článku stanoví: „ *Právo na práci, které zahrnuje právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme*“. Státy smluvně zavázané k tomuto paktu se zavazují, že „*učíní příslušné kroky k ochraně tohoto práva*“. Ve druhém odstavci se poté přibližují prostředky na zvýšení úrovně vzdělanosti zaměstnanců a to pomocí technických programů, odborných školení, výcviků a dalších různých druhů výchovy. Prostředky na celoživotní vzdělání jsou přesněji zakotveny v Úmluvě č. 140, tedy mezinárodním dokumentu o placeném studijním volnu. [15, 25, 31]

V navazujícím článku 7 se smluvní strany Paktu zavazují také k tomu, že budou plošně zabezpečovat spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky svým občanům. Spravedlivé pracovní podmínky se týkají jak spravedlivé finanční odměny za odvedenou práci, tak mít možnost být jako zaměstnanec určitého podniku pracovní povýšen. Dále podmínky Paktu vymezují právo na práci ve zdravím neohrožujícím ani jinak nezávadném prostředí, ve kterém je pracovník nucen se během své pracovní doby pohybovat. V článku 7 je zmiňován i nárok na popracovní odpočinek, ve kterém má občan právo na zotavení po každodenní práci, navíc také nárok na pravidelnou pracovní placenou dovolenou a jiné pracovními předpisy stanovené nároky na uvolnění ze zaměstnání.

Problematikou spravedlivých a uspokojivých pracovních podmínek se zabývá i Evropská sociální charta v článku 3, která připomíná vydávání právních předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví na pracovišti a nutnost jejich přítomnosti na tomto místě, které jsou vyžadovány i státními kontrolami daného oboru. Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě vydaný Radou Evropy z roku 1988 navazuje na problém udržování upokojivých pracovních podmínek na pracovišti. Z pohledu samotného

zaměstnanec a jeho práva z článku 3 na účasti při stanovování a zlepšování pracovních podmínek a pracovního prostředí. [17, 25, 40, 41]

Zabezpečovat vhodné podmínky na trhu práce pomocí politiky zaměstnanosti patří k jedné z mnoha povinností státu. V jeho kompetenci je také shromažďování seznamu volných pracovních nabídek na trhu práce a rovněž následné bezplatné zprostředkování poradenství při výběru nového povolání pro nezaměstnané občany, a to vše je uskutečněno pomocí veřejných orgánů k tomu určených. Bezplatné zajištění zaměstnání za určitých podmínek je vymezeno v Úmluvě č. 96 Mezinárodní organizace práce z roku 1949. Obdobně jako některé další mezinárodní smlouvy, k jejichž provedení je třeba zákona, je tato Úmluva součástí právního řádu České republiky. [15, 33]

Rozsah jeho působnosti zasahuje také do zprostředkování hmotného zabezpečení v případě ztráty zaměstnání nebo finanční pomoc u osob se změněnou pracovní schopností. Na právo na hmotné zabezpečení má nárok občan, který bez své vlastní příčiny nemůže zaměstnání vykonávat, a to vše dle podmínek uvedených v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Volba optimální míry zaměstnanosti je součástí sociální politiky každého moderního státu a patří i k jedné z hlavních cílů tržního hospodářství. K tomu přihlíží i Evropská sociální charta v článku 1 odstavce 1, díky níž státy akceptovaly za jeden ze svých prioritních cílů: *„dosažení a udržení co nejvyšší a nejstabilnější úrovně zaměstnanosti v zájmu dosažení úplné zaměstnanosti“*.

Právo na práci a jejím prostřednictvím získávání dostatečných finančních prostředků pro své životní potřeby je obsaženo v již zmíněné Listině základních práv a svobod, Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, a to vše je v souladu i s Evropskou sociální chartou, která u nás nebyla doposud ratifikována a tudíž není pro Českou republiku závazná. Pro státy, které Evropskou sociální chartu ratifikovaly, je zaručeno, že jednotlivci v jejich státním uspořádání nebude nikdo bránit ve výkonu práce. [15, 25, 38, 40]

Naopak Úmluva týkající se odstranění nucené práce z roku 1957 (č. 105/1995 Sb.) a Úmluva o nucené nebo povinné práci (č. 506/1990 Sb.) zavazuje členské státy Mezinárodní organizace práce v zamezení výskytu tohoto typu práce na svém území.

Nucená nebo povinná práce dle 2 článku Úmluvy je: „*Práce nebo služba, která se na kterékoli osobě vymáhána pod pohrůžkou jakéhokoli trestu a ke které je řečená osoba nenabídla dobrovolně*“. V druhém odstavci stejného článku jsou uvedeny i pracovní výkony požadované ze strany státu, které do výkladu z prvního odstavce o nucených pracích nelze zařadit, jako je například veřejná práce uložena soudním rozhodnutím za trestný čin. Zákaz otroctví a nucené práce je uvedeno i v 5. článku v Listině základních práv Evropské unie. Právo na práci je zabudováno i v mnoha dalších mezinárodně závazných úmluvách, které jsou pro Českou republiku závazné podle článku 10 Ústavy. [15, 32, 37, 39, 44]

S tímto právem úzce souvisí také Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (č. 62/1987 Sb.). Díky této Úmluvě je Česká republika povinna zabezpečit paritu veškerých práv pro muže a ženy. Stát je tedy zavázán dostát této rovnoprávnosti mezi mužem a ženou i v oblasti práva na práci, tudíž jako nezcizitelného práva všech lidských bytostí. Článek 11 této Úmluvy je věnován sjednocování práv na práci mezi pohlaví v oblastech svobodného výběru povolání v právech na sociální zabezpečení, tak i v právech na ochranu zdraví při práci atd. Poslední jmenované právo je u žen, které jsou v jiném stavu, dále podrobně rozvedeno v jiných zákonných ustanoveních konkrétních států. Období v životě ženy, které potřebuje speciální ochranu je věnována i 8. část v Evropském zákoníku sociálního zabezpečení o dávkách a jím příslušných zaměstnaneckých právech. [15, 27, 42]

Právo týkající se stejné finanční odměny za vykonanou práci pro muže i ženy je zakotveno v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen také, ale i v mnoha dalších mezinárodně uznávaných dokumentech, jako je například i již zmíněný Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě z roku 1988 v článku 1. Kde je ukotveno právo na rovné příležitosti a na rovné zacházení v záležitostech zaměstnávání bez diskriminace na základě pohlaví. [27, 41]

Záležitost zabývající se konkrétně rozdílným odměňováním při odvedení stejné práce v zaměstnání mezi mužem a ženou je řešen i zcela samostatně. Přesněji v Úmluvě o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty z roku 1959 (č. 450/1990 Sb.). Tento problém v možné rozdílnosti výše mezd u žen a u mužů je řešen i v již ve zmiňované Všeobecné deklaraci lidských práv, přesněji v článku 23 slovy: „*každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci*“. [28, 48]

V Listině základních práv Evropské unie v článku 15 je právo na práci doplněno i o stanovení, že: „každý občan Unie může svobodně hledat zaměstnání, pracovat, usadit se nebo poskytovat služby v kterémkoli členském státě“. Lidé z členských států, kteří odjedou do jiné země Unie za prací, mají v daném členském státě ta samá práva jako občané daného státu. [44]

3.4 Právo na rodinu

Úmluva o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství byla sjednána roku 1962 Chartou Organizace spojených národů v New Yorku. V České republice tato Úmluva vešla v platnost dne 5. března roku 1965, ale podepsána byla již 8. října 1963. Vydaná byla Vyhláškou ministerstva zahraničních věcí o tři roky později ve Sbírce zákonů číslo 124/1968 Sb.

Úmluva o souhlasu k manželství vychází z 16. článku Všeobecné deklarace lidských práv, která vymezuje pro muže a ženy právo vstoupit do manželského svazku a také mít možnost si založit rodinu, to vše po dosažení jejich zletilosti. Uzavření sňatku nemůže být nijak omezeno rasovými, náboženskými, národnostními nebo jinými diskriminačními důvody. Jedinou zákonnou podmínkou pro uzavření manželství je dosažení zletilostí obou budoucích manželů a samozřejmě spolu s jejich svobodným a plným souhlasem s tímto svazkem, které je blíže uvedeno v 1. článku této Úmluvy. Podmínka souhlasu snoubenců je věnován i článek 23 Mezinárodního paktu o hospodářských a politických právech. Jak je psáno v Listině základních práv Evropské unie právo uzavřít manželství a poté i právo založit rodinu má každý, ale vše musí být vedeno v souladu se zákony dané země. [23, 25, 44, 48]

Článek 2 Úmluvy nařizuje členským státům, aby zákonem stanovili nejnižší věk pro uzavření manželství. Jestliže se objeví případ, kdy je třeba z vážných důvodů uzavřít manželství mezi osobami, přičemž jedna z nich nedosáhla plnoletosti, je třeba dostat výjimku pro konkrétní případ příslušným státním orgánem a jsou stanovena v zákonodárství. Úmluva obsahuje 10 článků konkretizujících přesné kroky při uzavírání manželství, registrace uzavřených sňatků a podmínek státní ratifikace této mezinárodní listiny. Evropské úmluva, článek 12, stanovuje také právo na uzavření manželství, které však musí být v souladu s vnitrostátními zákony.

Všeobecná deklarace lidských práv spolu s Chartou organizace spojených národů vyjadřuje snahu o přijetí opatření, která ruší staré zvyky v členských státech Organizace spojených národů pro záměrný výběr manželství, která by byla předem domluvena z majetkových, rodinných důvodů nebo jiných donucení ze strany rodiny. V Úmluvě je vymezen i zákaz o dětských sňatcích a zasnoubení mladých žen bez jejich vědomí před dosažením dospělosti dívky, jak dříve bylo v některých státech zvykem. [8, 14, 23, 48]

Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách článkem 8 uvádí, že: „každý má právo na respektování svého rodinného a soukromého života“. Zásah do soukromí rodinného života, může být zákonně proveden pouze v zájmu bezpečnosti společnosti, nebo v zájmu ochrany dítěte, či jiných členů dané rodiny.

Listina základních práv a svobod se věnuje právu na rodinu v prvním odstavci článku 32, kde je stanoveno, že: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona*“. Více v Listině zmíněno není. Článek 23 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech doplňuje a rozvádí ochranu rodiny ze zmiňované Listiny. Klade důraz na důležitost ochrany rodiny poskytovanou danou společností, protože rodina je základní jednotkou každé společnosti. Evropská sociální charta v svém 16. článku první části hovoří také o ochraně rodiny. Souhrnně je v tomto článku řečeno, že: „*rodina jakožto základní jednotka společnosti má právo na vhodnou sociální, právní a hospodářskou ochranu k zajištění jejího plného rozvoje*“. Listina základních práv Evropské unie toto tvrzení podporuje článkem 33 a klade důraz v druhém odstavci tohoto článku i na spokojenost v kontextu pracovního a rodinného života. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech v článku 10 zmiňuje důležitost ochrany rodiny hlavně v období výchovy nezletilých dětí. V druhém odstavci je tato myšlenka podrobněji rozvedena na poskytování zvláštní ochrany pro těhotné ženy, budoucí matky v přiměřené době před a po narození dítěte. [15, 25, 36, 38, 40, 44]

V článku 46 Evropského zákoníku sociálního zabezpečení je rozvedeno i právo na sociální zabezpečení těchto žen, tedy právo na dávky v mateřství. Všechny smluvní strany zákoníku jsou dle následujícího článku 47 povinny finančně podporovat ženy konkrétně v období těhotenství, porodu a následující mateřské dovolené. Dodatkový protokol č. 7 Evropské úmluvy z roku 1950 se věnuje i právu na rovnost mezi manžely článkem 5. V době manželství podle Úmluvy: „... *mají manželé rovná práva a povinnosti*

občanskoprávní povahy mezi sebou a ve vztazích ke svým dětem“. Evropská sociální charta článkem 17 stanoví, že: *„matky a děti bez ohledu na jejich rodinný stav a rodinné vztahy mají právo na přiměřenou sociální a hospodářskou ochranu“*. [8, 36, 40, 42]

3.5 Právo dětí

Prvním vydaným dokumentem týkající se práv dítěte je tzv. Ženevská deklarace práv dětí. Deklarace byla přijata Ligou národů v roce 1924, která se jako první pokusila zdůraznit skutečnost, že dítě potřebuje zvláštní právní ochranu, a to jak v období před svým narozením, tak i následně během svého života. Dítětem podle článku 1 Úmluvy o právech dítěte je: *„lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“*. Organizace spojených národů nahradila Ligu národů a roku 1959 vydala Chartu práv dítěte, někdy též nazývanou Deklarace práv dítěte. Charta práv dítěte je dodnes považována za původní předchůdkyni nyní platné Úmluvy o právech dítěte. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání této Úmluvy o právech dítěte patří k jednomu z nejdůležitějších právních dokumentů věnujícím se právům dítěte. [34, 51]

Úmluva o právech dítěte byla poprvé přijata v New Yorku dne 20. listopadu roku 1989. Jménem České a Slovenské Federativní republiky byla podepsána též v New Yorku dne 30. září 1990. Následně byla vydána ve Sbírce zákonů v roce 1991 pod číslem 104. V České republice byla tato Úmluva ratifikována ke dni vzniku státu, tedy 1. ledna 1993. Úmluva za dobu své platnosti na území České republiky byla opravena ministerstvem zahraničních věcí a po této korekci byla Úmluva v roce 2010 opět vydána ve Sbírce zákonů pod číslem 41.

Základními myšlenkami této Úmluvy týkající se práv dítěte jsou zásady vyhlášené v Chartě Spojených národů, jako je *„uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru na světě“*. Spojené národy touto úmluvou stvrdily své tendence k snaze o neustálé zvyšování kvality lidského života a v také růstu sociálního pokroku společnosti.

Ve Všeobecné deklaraci lidských práv členské národy prohlásily, že: *„dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc“*. Rovněž deklarace uznává rodinu jako elementární jednotku celé společnosti a uvědomuje si, že spokojené dítě vyrůstá pouze v rodinné atmosféře zahrnující lásku, štěstí, harmonii a porozumění. Teprve poté se z něho může

vyrůst plnohodnotný člověk s citem pro mír, svobodu, rovnost a solidaritu vůči ostatním lidem ve společnosti, což je v rámci pomyslných pravidel Charty Spojených národů. Spojené národy v Mezinárodních paktech o lidských právech a ve Všeobecné deklaraci lidských práv. [15, 25, 34, 48]

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech se o právech dítěte zmiňuje v článku 23 ve smyslu jeho ochrany při případném rozvodu manželů. V takové situaci musí být rozhodováno v nejlepším zájmu ochrany dítěte. Jak stanovuje i článek 3 odstavce 2 Úmluvy o právech dítěte: „zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňovanými veřejným nebo soukromými orgány, či soudy“. Zájem dítěte by tedy měl být valnou stranou mince, při veškerých rozhodováních, ať už politických, či nepolitických rozhodováních v každodenní praxi. Tento ohled bere v potaz i Listina základních práv Evropské unie článkem 24. Ve třetím odstavci tohoto článku je uvedeno právo dítěte na pravidelné přímé setkání s oběma rodiči, pokud to není v rozporu se zákonem, či zájmem dítěte. Mezinárodní pakt se věnuje právům dítěte také v následujícím článku 24, ve kterém se uvádí, že každé dítě má právo na takovou ochranu, která mu po právu náleží. Právo na tuto zákonnou ochranu nemůže být odepíráno dítěti z žádných rasových, národnostních, náboženských ani jiných diskriminačních důvodů. Jak je uvedeno v rámci 1 odstavce tohoto článku Paktu, ale také v návaznosti na první odstavec 3 článku Listiny základních práv a svobod o zákazu jakékoli diskriminace ve všech základních právech a svobodách. [25, 38, 44]

Mezinárodní pakt v 2. odstavci téže článku 24 se shoduje s článkem 7 v Úmluvě o právech dítěte na tom, že každé dítě musí ihned po narození dostat jméno a poté musí být pod tímto jménem registrováno. Právo na jméno je v Úmluvě podrobněji rozvedeno i o právo na státní příslušnost dítěte, které je též uvedeno v Paktu ve 3. odstavci článku 24. Právo dítěte na státní příslušnost utvrzuje Všeobecná deklarace lidských práv článkem 15, kde je psáno: „každý má právo na státní příslušnost“. Úmluva hovoří také o právu dítěte znát totožnost svých biologických rodičů a moct být jimi opečováván. [15, 34, 48]

V článku 10 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech se uvádí, že pro děti a mládež by měla být zákonem stanovena určitá věková hranice, od které by mohly beztrestně pracovat a dostávat za svou práci úplatu. Zároveň však pojednává o tom, že práce děti nemůže být nijak zdraví nebezpečná a také jim nesmí

žádným způsobem narušovat dětskou morálku. Zaměstnání dětí odporujícím těmto pravidlům by měla být trestná podle příslušného zákona.

Úmluva o právech dítěte se problematikou práce dítěte zabývá ve článku 32. V něm smluvní státy úmluvy také uznávají právo dítěte na „ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být nebezpečná“. Zmínku o nároku na zvýšenou ochranu při práci a na poskytnutí zvláštních pracovních podmínek u mladistvých je upravena také v článku 29 odstavci 1 Listiny základních práv a svobod. Evropská sociální charta v části I., článku 7 je věnována stejné problematice ohledně ochrany mladistvých při práci. [15, 25, 34, 38, 40]

Listina základních práv Evropské unie dotváří zákaz dětské práce v článku 32 odstavci 1 na možnost ucházet se o práci teprve při dosažení věku, který plně odpovídá věku pro dokončení povinné školní docházky na základních školách. V předchozím článku 24 je řečeno, že: „dítě má právo na svobodné vyjádření svého názoru v záležitostech, které se ho dotýkají“. Toto právo je neopomenutelné, avšak je nutné brát ohled na věk a vyspělost dítěte, například v rámci práva ze článku 32 Evropské úmluvy. Všechna rozhodnutí se musí vztahovat na co největší blaho samotného dítěte, jak již bylo dříve zmíněno. [44, 46]

Evropská sociální charta je dalším mezinárodním dokumentem, který se věnuje právům dítěte a to konkrétně ve svém 7. článku. V této evropské písemnosti je přímo stanoven minimální věk pro přijetí do práce osobám mladším osmnácti let, a to na věkovou hranici patnáctého roku života dítěte. Sedmý článek se zabývá v deseti odstavcích i pracovní dobou, kterou mohou mladí pracovníci v zaměstnání strávit a dalšími benefity na které má nezletilý člověk při výkonu práce nárok. Dále je v chartě řešen i minimální věk pro přijetí do určitých zaměstnání, která jsou považována za nebezpečná, či zdraví škodlivá. Tuto problematiku zčásti řeší Úmluva č. 77 o lékařském vyšetření způsobilosti dětí a mladistvých k zaměstnání v průmyslu a byla uvedena v platnost Československou socialistickou republikou roku 1981.

Dokumentem na mezinárodní úrovni týkající se práva dětí a práce je také Úmluva o noční práci mladistvých zaměstnaných v průmyslu, revidována roku 1948. Průmyslovými podniky jsou zde myšleny, jak uvádí první odstavec článku, doly, lomy, stavební podniky nebo dopravní podniky. V druhém článku Úmluvy je upřesněn zásadní pojem této Úmluvy

a to „noc“, který je vysvětlen pro intervaly věkových kategorií odlišně. Práce v noci vztahená na osoby s nedosaženým 16. rokem života, je noc: „doba zahrnující časový úsek mezi desátou hodinou večer a šestou hodinou ráno“. [15, 26, 29, 40]

Úmluva o právech dítěte je mezinárodní konvence obsahující celkem 54 článků, které se věnují právům týkajících se dětí z pohledu hospodářského, kulturního, sociálního a mnoha dalších úhlů pohledu. Koncepce úmluvy vychází z původní anglické verze „3P“, což jsou tři pilíře úmluvy o právech dítěte postavených za prvé na zajištění dítěte (provision), za druhé na jeho ochraně (protection) a za třetí na jeho účasti na rozhodování o věcech, kterého se ho osobně týkají (participation). Úmluva nemá na mysli, tedy nic jiného, než vše provádět v co nejlepším zájmu každé lidské bytosti v jejich prvních osmnácti letech života.

V roce 2000 byly k Úmluvě o právech dítěte přijaty dva opční protokoly. První Opční protokol (č. 45/2003 Sb.m.s.) se věnuje zapojování dětí do ozbrojených konfliktů. Tento protokol byl v České republice ratifikován. Druhý Opční protokol u nás doposud ratifikován nebyl, jako v jedné z mála posledních evropských zemí. Tento dokument se zabývá prodejem dětí, dětskou prostitucí a dětskou pornografií. [13, 15, 34, 35]

3.6 Právo na sociální zabezpečení

Pojem sociální zabezpečení historicky vychází z výrazů jako „chudinská péče“ nebo „sociální správa“ vznikajících v evropské společnosti v 16. až 19. století. Pojem chudinská péče byla brána spíše ve smyslu státních opatření na pomoc chudým. Druhý pojem z historie lze vyložit jako soustavu státních institucí, které chudinskou pomoc poskytují z veřejných prostředků. Dnes používaný pojem sociální zabezpečení byl oficiálně použit až v průběhu 20. století. Výraz sociálního zabezpečení je převzatý pravděpodobně z ruského slova „obespečenie“. Avšak toto konkrétní spojení slov bylo poprvé vyřčeno generálem B. Pontem při reformě roku 1826 v Mexiku.

Právo na sociální zabezpečení je nezadatelným sociálním právem, tudíž má na toto právo nárok každý občan státu, který se dostane do tíživé finanční situace. Právo na sociální zabezpečení je zmiňované jako takové, již ve Všeobecné deklaraci lidských práv článkem 22. Situace, při nichž vznikne nárok na sociální výpomoc ze strany státu, jsou předem stanoveny zákonnými podmínkami nebo jinými právními předpisy České republiky. [13, 15, 21, 48]

Sociální zabezpečení dle mezinárodních dokumentů je poskytováno lidem, kteří se ocitnou v nepříznivé sociální situaci z důvodu nezaměstnanosti, dočasné nemoci, trvalé invalidity nebo jsou to jedinci se změněnou pracovní schopností, díky mateřství, rodičovství nebo stáří. Především tak bylo stanoveno v Úmluvě o minimální normě sociálního zabezpečení (č. 102) z roku 1952, která je součástí právního řádu České republiky (č. 461/1991 Sb.) a která obsahuje minimální sociální standardy. Úmluva byla vydána v roce 1952 Mezinárodní organizací práce a stanovila tak výši sociálních dávek připadajících na různé druhy sociálních situací. Tato Úmluva je základním dokumentem pro vznik dalších mezinárodních úmluv a smluv rozvíjejících sociální pomoc.

Na Úmluvu č. 102 se obrací i Evropská sociální charta v článku 12, a to ve smyslu nařízení, která jsou určena členským státům charty, aby byla zajištěna úroveň sociálního zabezpečení alespoň na minimální únosné hranici, která odpovídá sociálním standardům vymezených v Úmluvě Mezinárodní organizace č. 102. Charta v článku 12 pojednává o tendenci, kterou by měl stát trvale vyvíjet a tak neustále přispívat ke zvyšování úrovně svého systému sociálního zabezpečení. Článek 13 věnuje charta právu na sociální a lékařskou pomoc, tedy státní aplikaci sociálního zabezpečení určeného z článku 12. Následujícím článkem 14 je navázáno na právo sociálního zabezpečení z pohledu na využití těchto služeb sociální péče. [15, 21, 40]

Právo na sociální zabezpečení upravuje článek 30 Listiny základních práv a svobod. Odstavec 1 se věnuje právu na hmotné zabezpečení, jenž je dle Listiny možno přiznat občanům při krátkodobé, či dlouhodobé nezpůsobilosti vykonávat práci, jako je například trvalá invalidita. Listina dále hovoří o případech pracovní neschopnosti způsobené stářím člověka. „Stáří“ je etapa v životě člověka, která podstatně ovlivňuje jeho pracovní schopnost a velice těžko se přesná věková hranice „stáří“ v rámci práva stanovuje. Věková hranice pro přiznání sociálních dávek při odchodu do důchodu je základní otázkou řešenou v rámci sociálního systému každého státu. [13, 17, 38]

Článek 4 Dodatkového protokolu k Evropské sociální chartě z roku 1988 je věnován jak právu starých osob na sociální ochranu z pohledu finanční podpory, tak z pohledu poskytování zdravotní péče. Právům starších osob se zabývá i Listina základních práv Evropské unie článkem 25, v komplexním znění: „*Unie uznává a respektuje práva starších osob na to, aby vedly důstojný a nezávislý život a podílely se na společenském a*

kulturním životě“. Úroveň všech sociálních dávek poskytovaných sociálním systémem státu je přímo závislá na ekonomické situaci daného státu, ale také například na demografické struktuře obyvatelstva.

Třetí možností přiznání nároku na sociální zabezpečení je dle Listiny situace, kdy občan ztratil svého živitele a není schopen si finanční prostředky potřebné pro zajištění jeho základních životních podmínek obstarat sám. Listina slovem „občan“ vymezuje skupinu obyvatel s trvalým pobytem na území České republiky, kteří mají v případě potřeby nárok na využití sociální pomoci ze strany státu. Na území Evropské unie je Listinou základních práv Evropské unie deklarován nárok na dávky sociálního zabezpečení a sociální pomoc ze strany státu dle článku 34. [15, 21, 44]

Všeobecná deklarace v článku 25 o právu na sociální zabezpečení hovoří jako o právu člověka na: „ *životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení, lékařskou péči a nezbytné sociální služby*“. Ve druhém odstavci tohoto článku zdůrazňuje, že sociální pomoc musí být poskytnuta všem dětem manželským, či nemanželským na stejno ve smyslu Úmluvy o právech dítěte v článku 32. Bez jakékoli diskriminace jiného typu, dle prvního odstavce 3 článku Listiny základních práv a svobod. A to ve výši stanovené v Úmluvě článkem 26 odstavci 2. [34, 38, 48]

Nejrozšířenějším dokumentem věnující se sociálnímu zabezpečení je Evropský zákoník sociálního zabezpečení ratifikovaný roku 2000. Zákoník vešel v platnost 9. září roku 2001 a je vybudován na minimálních standardech stanovených Mezinárodní organizací práce v Úmluvě č. 102. Jednotlivé části zákoníku jsou věnovány zdravotní péči, dávkám v nemoci a v nezaměstnanosti, starobnímu důchodu a dávkám v případech pracovních úrazů nebo nemoci z povolání, dále také dávkám v mateřství, dávkám pozůstalým a invalidním důchodům. Vše je rozebráno v celých 83 člancích. [15, 42]

4 Zhodnocení sociálních práv

Sociální práva jsou součástí právního systému lidských práv ve všech demokratických právních uspořádáních. Tato specifická kategorie katalogu lidských práv je zabezpečována lidskoprávními dokumenty jak na poli vnitrostátním, tak i na úrovni nadnárodní. Práva sociálního charakteru jsou deklarována jako součást mezinárodně uznávaného práva na našem území prostřednictvím ratifikovaných smluv. [6, 10, 11, 20, 22]

4.1 Právo na vzdělání

Právo na vzdělání lze považovat za jedno z nejstarších sociálních práv, které patří mezi nejdéle uznávaná lidská práva ve společnosti vůbec. Na území dnešní České republiky lze zmínky o určité snaze šlechty na zvýšení všeobecné vzdělanosti obyčejných lidí nalézt již v 14. století za vlády Karla IV. O čtyři staletí později tyto průkopnické myšlenky a vynaložené úsilí dostávají již svojí konkrétní fyzickou podobu. Právo na vzdělání se zásluhou zakotvení v mnoha různých evropských právních dokumentech stává právně závazné a vymahatelné.

Právo na vzdělání je v Listině základních práv a svobod přiznáno bez výjimek každému jednotlivci, který se pohybuje na území daného státu. V České republice je nastavena minimální úroveň dosaženého vzdělání, které vyžadováno společností a to konkrétně na úspěšně splněnou základní školní docházku, tedy na ukončených devět let vzdělávání se na základní škole v místě bydliště.

Základní škola dá jedinci obecný základní přehled vědomostí, které jsou nezbytné pro život a slouží také jako příprava pro další studium, které je ve většině případů již se specifickým odborným zaměřením. Tato minimální úroveň vzdělání je požadována po všech členech společnosti v dané věkové kategorii. Určité výjimky nastávají ze zákona pro občany, kteří se potýkají se závažnými zdravotními či psychickými problémy, které jim neumožňují toto základní minimum splnit.

Základní školní docházka je v České republice plně hrazena z finančních prostředků společnosti, což je v dnešní době považováno na celém Evropském kontinentě

za minimální sociální standard. Všichni členové společnosti mají právo na vzdělávání se a na získávání nových poznatků ze všech vědních oborů.

V české demokratické společnosti je prozatím vzdělání každému všeobecně bezplatně hrazeno. Dosavadní bezplatnost je plošně garantována na všechny stupně českého školství. Platí tedy pro základní, střední, odborné, tak i vysokoškolské instituce. Privilegium bezplatného školství je však podmíněno finančním hospodařením každé jednotlivé země. Lze ho tedy ze zákona v případě nedostatku státních financí pro sektor bezplatného vzdělání omezit. V situaci finančního omezení školství by mohl být po uchazeči o vzdělání vyšší, než je vzdělání základní a střední, požadován určitý školní poplatek. Jeho výše by v daném státě musela být konkrétně zákonem stanovená. Zákon se však nevztahuje na poplatky, které dnes již vysoké školy vyžadují po studentech. Například poplatky za finanční kompenzaci při překročení standardní doby studia stanovené zákonem, nebo poplatky týkající se úkonů spojených s přijímacím řízením.

Finanční částka, kterou sektor vzdělání každoročně vyžaduje je poměrně vysoká, a tudíž bezplatnost školství není samozřejmostí, ale výsada státu. Rozhodnutí o zavedení poplatků spadá do politických otázek, které jsou mnohokrát prodiskutovávány, ožehavé a omílané stále dokola. Zrušení bezplatného odborného studia je v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Zavedení placeného školství je však velice náročnou otázkou v oblasti mnoha státních, společenských a politických diskuzí, kterou by si měla položit každá společnost s určitou mírou dosažené vzdělanosti. Od zpoplatnění studia by se pravděpodobně postupem času mohla začít odvíjet i samotná všeobecná státní, či odborná vzdělanost. Vzdělanost by postupem času mohla začít mít klesající tendenci a to z důvodu neumožnění studia nadaným lidem. Konkrétně osobám, které nebudou mít dostatečné finanční prostředky na odborná vysokoškolská studia. Zavedením placeného školství se mohou začít prohlubovat také i rozdíly mezi jednotlivými sociálními vrstvami. Především z důvodu dosažení rozdílné vzdělanosti, tudíž i odlišné možnosti v uplatnění na trhu práce a to v přímé návaznosti s nároky na finanční odměnu za provedenou práci.

Na druhou stranu zpoplatnění vysokoškolského studia by mohlo umožnit studium lidem, kteří mají dostatek motivace a vědomostí na úspěšné ukončení studia. Omezilo by to také neustále vzrůstající počet studentů na vysokých školách. V návaznosti by mohlo

dojít i ke snížení státních poplatků na sociální a zdravotní zabezpečení studentů, kteří využívají systém bezplatného školství jen pro oddálení jejich pracovního výkonu. Vybrané finanční příspěvky od žadatelů o studium by mohly zabezpečit jednotlivým institucím dostatek financí na zvyšování kvality učebních pomůcek, moderních pedagogických metod, školského prostředí a zázemí. Úroveň poskytování vysokoškolského vzdělání by v tom případě mohla mít obecně vzestupnou tendenci.

Má-li jedinec chuť učit se novým věcem, disponuje-li vrozenými předpoklady, či získanými vědomostmi z předchozího studia nemělo by mu být z žádných ekonomických důvodů bráněno ve studiu. Úspěšné absolvování vysoké školy, která bude jedinci rozšiřovat dále jeho odborného znalosti a připraví ho na budoucí povolání je dnes v České republice umožněno každému.

Vzdělání je v demokratické společnosti zabezpečováno nejen soustavou základních, středních a vysokých škol, ale také prostřednictvím jiných zařízení, jako jsou například mateřské školy, základní umělecké školy, vyšší odborné školy, rekvalifikační kurzy pro dospělé, jazykové kurzy apod. Veškeré kurzy sloužící dalšímu rozšiřování osobních dovedností a schopností jsou ve větší míře zpoplatněné.

Zařízení podporující specifický způsob zabezpečení určité sociální vzdělanosti jsou kromě školských zařízení zabezpečeny i dětskými domovy, pedagogicko-psychologickými zařízeními, nebo dokonce i školními jídelnami. Všechny tyto instituce patří k moderní demokratické společnosti a svým prostřednictvím garantují určitou míru všeobecné vzdělanosti.

4.2 Právo na práci

Dalším zmiňovaným sociálním právem je právo na práci, tedy právo moci vykonávat zaměstnání, či určité povolání, které si sami zvolíme. Činnost pro své podnikání si občan může libovolně zvolit podle svého uvážení, avšak tato činnost musí být povolena i v rámci právních předpisů státu.

V roce 1919 nastal důležitý průlom v souvislosti s právem na práci, a to konkrétně stanovením minimálního věku pro zaměstnání a zákazu dětské práce. Minimální věk pro práci mladistvých je stanoven na patnáctý rok života dítěte. Právo ohledně věkové hranice pro práci mladistvých platí však především na území Evropy. V některých zemích na

jiných kontinentech je bohužel i v dnešní době práce dětí mladších patnácti let stále tvrdě vyžadována a je považována za samozřejmost.

Pro uplatnění práva na práci je třeba vytvářet neustále takové podmínky v hospodářském prostředí, které trvale zajišťují vznik nových pracovních míst a zároveň udržují stávající pracovní místa na trhu práce. Bezplatná zprostředkovatelská činnost náleží u nás k povinnostem Úřadu práce České republiky nebo agentur práce. Organizace zabezpečující hledání vhodných pracovních míst pro všechny uchazeče o zaměstnání jsou určitým státním nástrojem proti nezaměstnanosti.

S právem na práci velice úzce souvisí rozsáhlý okruh různých práv, která jsou neodmyslitelně spjata s pracovním výkonem. Mezi nejvíce diskutovaná práva patří právo na spravedlivou odměnu a právo na pracovní klid. Dále také právo na ochranné pomůcky a s tím související právo na bezpečné pracovní prostředí, které není nijak zdravotně závadné pro zaměstnance.

Další práva, jejichž přítomnost je nezbytná v každé demokratické společnosti, jsou také právo se sdružovat a právo kolektivně vyjednávat. Práva, která se týkají nebo přímo navazují na právo na práci a zahrnuje velice širokou oblast různých sociálních práv, povinností a ochranných systémů.

Zvláštní důraz je kladen na úpravu pracovních podmínek práce těhotných žen. Toto téma je předmět mnoha mezinárodních diskuzí a zájmů. Právo úzce souvisí také s právem týkající se finanční podpory žen v těhotenství a mateřství. To vše z důvodu zabezpečení zdravého vývoje nových členů společnosti, kteří nejsou schopni se sami o sebe postarat. Žena má po dobu mateřské dovolené nárok na peněžité dávky ze systému sociálního zabezpečení. Pokud by žena neměla nárok na peněžitou pomoc v mateřství, mohou jí být poskytovány dávky státní sociální podpory nebo dávky sociální pomoci.

Boje o právo na spravedlivou odměnu, na kterou má člověk za vykonanou práci nárok, lze dohledávat již ve 14. století, tedy za doby vlády Karla IV. Právo na vzdělání patří spolu s právem na spravedlivou odměnu, které rozvíjí samotné právo na práci k jednomu z historicky nejstarších sociálních práv. Právo na spravedlivou odměnu bylo na území Evropy právně zakotveno až po druhé světové válce, přesněji roku 1948 článkem 23

Všeobecné deklarace lidských práv. Otázka spravedlivé odměny byla řešena především v kontextu pracovních nároků mezi muži a ženami.

V dnešní době se v některých případech spravedlivá odměna za vykonanou práci stanovuje již v kolektivní smlouvě. V této smlouvě mohou být navíc stanoveny i další rozšiřující specifické pracovní podmínky, jako je například možnost pružné pracovní doby, která je závislá pouze na flexibilitě daného pracovníka. Avšak tyto kolektivně pracovní podmínky jsou pouze nástavbou pracovních podmínek, které jsou stanoveny zákonem a jsou považovány za standard, tedy minimální hranici, pod kterou zaměstnavatel nemůže klesnout.

V pracovním právu je v dnešní době velkou předností možnost volného pohybu pracovníků v rámci Evropské Unie. Volný pohyb pracovníků patří k jedné ze čtyř základních svobod vnitřního trhu Evropské unie, která si touto svobodou zajišťuje značnou konkurenceschopnost na trhu práce

4.3 Právo dětí

Děti mají svá specifická práva, která se z velké části shodují s právy každého dospělého jedince. Dětská práva jsou naproti lidským právům v určitých oblastech rozšířena a podrobněji upřesněna takovým způsobem, aby co nejlépe uchránila veškeré zájmy dítěte. Dále z důvodu, aby se zabránilo jejich zneužití v důsledku dětské nevědomosti.

Jak lze vidět například u práva na vzdělání, které náleží v obecné rovině každému jedinci. Dětské právo týkající se vzdělání je navíc rozšířeno i o právo na vlastní pracovní koutek a také o právo na vlastní postel, kde může dítě po studiu odpočívat. Ukotvením práv týkajících se dětí v mezinárodních i vnitrostátních dokumentech má být dosažena především absolutní ochrana každého narozeného dítěte do dovršení osmnáctého roku života.

Velký důraz je kladen na práva zabezpečující zdravý vývoj jedince, jak po jeho psychické, tak po fyzické stránce. Lidská bytost se v prvních pár letech svého života nejvíce vyvíjí a především vstřebává všechny informace ze svého blízkého okolí, ze kterých je poté vytvářena jeho osobnost. Z toho důvodu potřebují děti přísnější právní

ochranu než lidé pozdějšího věku, kteří jsou již po psychické stránce plně vyvinuti a jsou schopni se o sebe sami postarat a bránit se svému okolí v případě potřeby.

V každé zemi by měla být garantována práva zabraňující vykořisťování, zneužívání a také práva zabezpečující ochranu proti všem druhům krutosti, a to vše by mělo samozřejmě platit nejen u mladých lidí. Bohužel právě u dětské populace k těmto druhům nevhodného chování dochází nejčastěji, jelikož právě ona nejsou schopna se těmto útokům do svého soukromí sama bránit. Nerespektování práv a soukromí dětí může vycházet ze stran spolu vrstevníků, cizích lidí a autorit. Vyskytují se i takové případy, kdy nevhodné chování může plynout i od vlastních příbuzných, či dokonce ze strany vlastních rodičů.

Organizace bránící práva a zájmy dítěte vznikaly v České republice postupem času. Z větší části po založení České republiky jako samostatného demokratického státu, tedy po roce 1993. Ve většině případů jsou tyto instituty neziskovými organizacemi. Jejich přínos je v této problematice však bezesporu velmi značný. Nadace naše dítě je jednou z mnoha organizací pomáhajících mladým lidem po roce 1993.

V České republice, jako jedné z evropských moderních demokratických zemí, je dnes kladen důraz především na prevenci ve znalosti práv dítěte. Vzdělávací institut ochrany dětí podporuje a zabezpečuje právě odborné vzdělání pro pracovníky, kteří se poté mohou následně kvalifikovaně starat o ochranu dětí a všech jejich práv.

V mezinárodním měřítku je jako jedna z největších společenství bránící práva z Úmluvy o právech dítěte považován Dětský fond Organizace spojených národů. Dříve vystupující pod názvem Mezinárodní fond neodkladné pomoci, který je dodnes znám u široké veřejnosti pod zkratkou UNICEF.

4.4 Právo na sociální zabezpečení

Právo na sociální zabezpečení je sociálním právem v systému lidských práv poměrně novým. Zakotveno bylo na začátku 20. století, tedy o několik století později než dříve zmiňovaná sociální práva. Garance práva na sociální zabezpečení definující finanční a hmotnou podporu pro jedince v sociální nouzi, kteří nejsou schopni se sami o sebe postarat, bylo velice zdlouhavé.

Základní průkopnická myšlenka na sociální pomoc pramenila z již existujících ukotvených sociálních práv, která deklarují každému jedinci právo na důstojný a svobodný život. V němž by každý mohl rozvíjet svoji osobnost a svůj životní potenciál. Hlavní ideou byla finanční kompenzace, zajištění méně movitých občanů ze strany státu a tím dosažení určité sociální rovnosti mezi občany.

System práva na sociální zabezpečení je souborem právních předpisů, které v sobě v širším slova smyslu zahrnují nemocenské, důchodové a zdravotní pojištění. Návazně také právo vytyčuje konkrétní nepříznivé životní situace, ve kterých má jedinec nárok na poskytnutí státní sociální podpory nebo sociální pomoci. Do práva na sociální zabezpečení také spadá otázka stanovení výše pojistného a vyplácení peněžitých dávek osobám v případě existence určité sociální události.

Za tíživou životní situaci dle mezinárodních dokumentů se považují situace, kdy jedinec není schopen si sám obstarat peněžní zdroje svojí prací z důvodu nezaměstnanosti, nemoci, úrazu, mateřství, stáří, invalidity, ztráty živitele apod. Nárok na sociální zabezpečení má tedy každý občan, který se vyskytne v životní situaci, jejichž přehled je uveden v závazných mezinárodních dokumentech.

V České republice se rozlišují čtyři základní formy sociálního zabezpečení. První formou je zdravotní pojištění, které zajišťují zdravotní pojišťovny a stát je pouze jeho garantem. Z hlediska občana se uplatňuje pojišťovací forma, neboť se pojištěnec podílí platbami pojistného na tvorbě zdrojů tohoto pojištění.

Druhou formou sociálního zabezpečení je nemocenské a důchodové pojištění. V tomto případě je stát nositelem tohoto pojištění, protože dosud neoddělil jeho financování a provádění. Občané se podílí platbami pojistného na tvorbě zdrojů, ale tyto platby se stávají příjmem státního rozpočtu. Nemocenské a důchodové pojištění tak zatím neprovádějí právnické osoby oddělené od státu, jako je tomu u zdravotního pojištění.

Třetí formu sociálního zabezpečení v České republice představuje státní sociální podpora. Jde o státní zabezpečení, protože stát zcela financuje poskytování dávek. Z hlediska příjemců dávek se jedná o zaopatřovací formu, neboť se dávky poskytují, pokud se osoba patří k nízkopříjmové skupině obyvatel.

Poslední formou sociálního zabezpečení je sociální pomoc. Jedná se o doplňkovou formu zaopatření, která je rovněž financována ze státního rozpočtu. Vedle toho sociální pomoc poskytují různé dobročinné instituce nebo jedinci, kteří v sociální oblasti působí.

Bezplatné sociální služby v některých případech nemusejí být zcela bezplatné. V případě zájmu jedince může být za předem určený finanční poplatek poskytnuta vyšší úroveň kvality služeb. Možnost placených nadstandardních služeb je možno využít v České republice nově například ve zdravotnictví. Zajisté minimální standardní zdravotní ošetření musí být poskytnuto všem bez výjimky. Vše se tedy odvíjí od finanční možnosti daného jedince a záleží na jeho osobním rozhodnutí. Bezplatné sociální služby v základní šíři se týkají také například domovů pro občany v důchodovém věku nebo pro občany bez domova.

Úroveň a míra poskytování sociálních služeb občanům ze strany státu je přímo závislá na sociální politice a ekonomické situaci daného státu, jak již bylo řečeno. Česká republika patří mezi ty země, které mají vybudovaný systém sociálního zabezpečení obecně na vysoké úrovni. Sociální zabezpečení lze na našem území dělit do tří základních oblastí. Na sociální pomoc, která je určena nemajetným lidem pro zabezpečení jejich dostatečné životní úrovně. Dávky sociálního zabezpečení lze vydávat ve formě pojištění, podpory a pomoci. Pojištění zahrnuje oblast zdravotní a sociální podpory. Státní občan, který je plátcem daní má právo požadovat po státě finanční výpomoc v případě nemoci, stáří či nezaměstnanosti. Státní podpora v systému sociálního zabezpečení je specifická tím, že se její výše odvíjí od dosavadních zaměstnaneckých příjmů. Do této kategorie patří jak porodné, pohřebné, tak rodičovský příspěvek nebo přídavek na výchovu dětí. Nárok na sociální pomoc vzniká na rozdíl od předchozích na základě rozhodnutí, nikoli ze statusu plátce pojištění nebo ze zákona.

5 Závěr

Bakalářská práce se zabývá vybranými sociálními právy a jejich umístěním v systému lidských práv. Sociální práva jsou srovnávána v jednotlivých právně závazných Listinách jak z pohledu právního zakotvení těchto vybraných práv se sociálním charakterem uvnitř našeho státu, tak z pohledu mezinárodních dokumentů, které se vyskytují na území Evropy a jsou pro některé státy závazné.

Nejdříve se práce obecně věnuje tématice lidských práv z pohledů jejich vývoje, historie a v poslední části první kapitoly se věnuje možnostem ochrany lidských práv v demokratickém státě. Dále podrobně rozděluje lidská práva do několika kategorií pro lepší orientaci v jejich problematice. Rozlišuje lidská práva podle vztahu občana a státu podle jejich povahy, či podle formy jejich ústavního zakotvení.

V první části první kapitoly se práce tedy nejdříve zabývá terminologií pojmu „lidská práva“, což je pojem velice multidimenzionální. Tento pojem má velice široké pole působnosti, tedy i mnoho odlišných významů lišících se dle různých vědních oborů. Pro konkrétnější představu jsou poté podrobně rozlišeny pojmy občanská, základní a lidská práva, která se od sebe liší především v postavení jednotlivce a státu. Práce se dále pokouší o přesné vyjádření pojmu lidská práva, a to dle pohledu různých autorů.

V druhé části první kapitoly je pojednáno o historii a vývoji lidských práv. Nejdříve jsou nastíněny prvopočátky objevení myšlenky jednotlivce na rovnost všech lidí mezi sebou, ze které se následně po dlouhých staletích vyvinuly požadavky na základní standardy chování. Poté jsou popsány tři základní vývojové myšlenky přirozenoprávních teorií jako náhledy na pojetí prvotní myšlenky na vznik lidských práv. Myšlenkových východisek odvozených ze vztahu k přírodě, k bohu a k lidskému rozumu.

Vývoji a historii lidských práv se práce následně věnuje z pohledu chronologického ukotvení lidských práv v historicky nejdůležitějších lidskoprávních katalogích. Zmiňována je francouzská Deklarace práv občana a člověka z roku 1789 a její značný přínos pro vývoj lidskoprávních katalogů na evropském kontinentě. Zabývá se i Listinou základních práv Evropské unie, která byla v roce 2000 přijata jako nezávazný dokument a závaznou se stala na základě tzv. Lisabonské smlouvy, která byla podepsána představiteli členských států Evropské unie koncem roku 2007.

Ve třetí části první kapitoly je popsána možnost ochrany lidských práv pomocí práva na soudní a jinou právní ochranu, která je upravena v Listině základních práv a svobod. Poté se zmiňuje o právu na spravedlivý proces, který je velice důležitý pro zabezpečení spravedlnosti a demokracie v daném státě. Dále se zabývá státními institucemi v rozhodování sporů ohledně základních lidských práv a svobod. V kapitole o ochraně lidských práv je připomínáno postavení Veřejného ochránce práv a v neposlední řadě se práce v této kapitole věnuje mezinárodním garancím ochrany lidských práv.

V druhé kapitole bakalářské práce je nastíněno šest možných členění lidských práv, která postupem času vznikla na základě potřeby jednoduché orientace ve velkém množství těchto práv. První z uvedených klasifikací je členění dle teorie generací lidských práv, a to do tří nebo čtyř kategorií. Pro lepší orientaci a větší přesnost jsou zde uvedeny oba přístupy dělení práv, tedy klasifikace čtyřgenerační i třígenerační. Následně je přesněji popsáno dělení lidských práv dle obsahového zaměření, tedy na tři kategorie. Osobní práva a svobody, politická práva a poslední smíšenou kategorií jsou práva hospodářská, sociální a kulturní. Třetím dělením lidských práv do skupin je klasifikace dle statusu, též nazývána klasifikace dle G. Jellineka. Tato členění nám dovoluje lidská práva rozdělovat podle postavení, ve kterém se nachází jednotlivec a stát, a to na čtyři možná postavení. Do posledního dělení lidských práv jsou zařazeny tři klasifikace. První z nich je klasifikace dle forem omezení základních práv. Poté se práce zmiňuje o klasifikaci lidských a občanských práv na úrovni Evropské unie a posledním dělením je klasifikace základních práv a svobod dle společné charakteristiky.

Třetí kapitola je věnována rozboru vybraných sociálních práv. Konkrétně je zaměřena na právo na vzdělání, právo na práci, právo na založení a ochranu rodiny, právo dětí a také na právo sociálního zabezpečení. V rozboru sociálních práv se práce zabývá porovnáním právního zakotvení práv v českém právním systému, ale také jeho návazností na předpisy, úmluvy, smlouvy a dohody na poli mezinárodního práva. Základním vnitrostátním pramenem pro srovnání právních úprav jednotlivých sociálních práv je v práci Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Právní úprava sociálních práv v Listině je srovnávána se zakotvením těchto práv v Listině základních práv Evropské unie, Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, dále pak s Všeobecnou deklarací lidských práv a také s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech. V rozboru jednotlivých sociálních práv se

práce zmiňuje i o dokumentech, které se zabývají pouze oblastí sociálních práv jako je především Evropská sociální charta a Zákoník sociálního zabezpečení. Následující kapitola je věnována zhodnocení jednotlivých sociálních práv.

Bakalářská práce se snaží obecně přiblížit problematiku a koncepci lidských práv. Zdůraznit jejich podstatnou důležitost pro vedení plnohodnotného a spokojeného života každého občana nebo jedince, kteří se pohybují a žijí na našem území. Demokratický stát v dnešní době nemůže existovat bez moderní koncepce sociální politiky zabudované do právního řádu státu. Česká republika patří mezi státy, které si udržují vysoký standard sociální ochrany obyvatelstva.

Použitá literatura

A. Odborná knižní literatura

- [1] BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI, 2005. 260 s. ISBN 80-7357-037-4
- [2] BLAHOŽ, Jozef; BALAŠ, Vladimír; KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo*. 1.vydání Praha: CODEX Bohemia s.r.o., 1998. 360 s. ISBN 80-85963-80-9.
- [3] ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod: I - část – úmluva*. Praha: Linde Praha, 2010. 887 s. ISBN 978-80-7201-789-4
- [4] ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod: II - část – protokoly*. Praha: Linde Praha, 2010. 187 s. ISBN 978-80-7201-804-8
- [5] FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 368 s. ISBN 80-210-1569-1
- [6] GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 343 s. ISBN 978-80-7380-023-9.
- [7] HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6.
- [8] HRUŠÁKOVÁ, Milena; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 314 s. ISBN 80-210-1809-7.
- [9] HUBÁLKOVÁ, Eva. *Stručná rukojeť českého advokáta k evropské úmluvě o lidských právech*. Praha: Bulletin advokacie, 2008. 269 s. ISSN 1210-6348
- [10] KLÍMA, Karel. *Praktikum českého ústavního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 600 s. ISBN 978-80-7380-173-1.
- [11] KLÍMA, Karel. *Státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2006. 415 s. ISBN 80-86898-98-9.
- [12] KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 759 s. ISBN 80-7380-000-4.
- [13] KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Praha: C. H. Beck, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7179-620-6.
- [14] KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. Praha: SPN, 1990. 240 s. ISBN 80-04-25384-9
- [15] PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a ústavní řád České republiky: 2. díl*,

Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2003. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2

[16] SMÉKAL, Hubert. *Lidská práva v Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 288 s. ISBN 978-80-210-5045-7

[17] SPIRIT, Michal. *Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2000. 246 s. ISBN 80-7179-353-1.

[18] SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2.* Brno: Masarykova univerzita, 1997. 364 s. ISBN 80-210-1485-7

[19] ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. Praha: ASPI Publishing, 2003. 228 s. ISBN 80-86395-52-9

[20] TOMEŠ, Igor; KOLDÍNSKÁ, Kristina. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2003. 267 s. ISBN 80-7179-831-2.

[21] TRÖSTER, Petr. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2000. 246 s. ISBN 80-7179-353-1.

[22] ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 510 s. ISBN 978-80-7380-026-0

B. Prameny práva

[23] vyhláška ministra zahraničních věcí č. 124/1968 Sb., o Úmluvě o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství, ze dne 5. srpna 1968.

[24] vyhláška ministra zahraničních věcí č. 95/1974 Sb., o Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, ze dne 15. srpna 1974.

[25] vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

[26] vyhláška ministra zahraničních věcí č. 23/1981 Sb., o Úmluvě o lékařském vyšetření způsobilosti dětí a mladistvých k zaměstnání v průmyslu, ze dne 20. ledna 1981.

[27] vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb., o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, ze dne 13. května 1987.

[28] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 450/1990 Sb., o Úmluvě o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty.

[29] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 460/1990 Sb., o Úmluvě o noční práci mladistvých zaměstnaných v průmyslu, revidována 1948.

[30] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 465/1990 Sb., o Úmluvě o diskriminaci (zaměstnání a povolání), z roku 1958.

[31] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 491/1990 Sb., o Úmluvě o placeném studijném volnu.

[32] sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 506/1990 Sb., o Úmluvě o nucené práci nebo povinné práci, ze dne 28. června 1930.

[33] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 17/1991 Sb., o Úmluvě o organizaci služeb zprostředkování práce.

[34] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

[35] sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 95/2007 Sb., o Opčním protokolu k Úmluvě o právech dítěte.

[36] sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

[37] ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

[38] usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění 162/1998 Sb.

[39] sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 231/1998 Sb., o Úmluvě týkající se odstranění nucené práce, z roku 1957.

[40] sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m. s. o Evropské sociální chartě.

[41] sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 15/2000 Sb.m.s., o Dodatkovém protokolu k Evropské sociální chartě.

[42] sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 90/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropského zákoníku sociálního zabezpečení.

C. Ostatní literatura

[43] <http://www.culturalrights.net> [online]. c2005 [cit. 2011-11-01]. Culturalrights. Dostupné z [www: <http://www.culturalrights.net/es/principal.php?c=1>](http://www.culturalrights.net/es/principal.php?c=1).

[44] Listina základních práv Evropské unie (2010/C 83/02) in <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:CS:PDF>

[45] usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

[46] Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění Protokolů č. 11 a 14 s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13 in http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf

[47] www.ochrance.cz/historie/ [online]. c2011 [cit. 2011-11-10]. Ochránce. Dostupné z www: <<http://www.ochrance.cz/historie/>>.

[48] Všeobecná deklaráce lidských práv [cit. 2012-13-2]. URL: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>

[49] www.msmt.cz [online]. c2012 [cit. 2012-9-3]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z www: <www.msmt.cz>

[50] <http://www.detskaprava.cz/> [online]. c2012 [cit. 2012-7-3]. Dětská práva. Dostupné z www: <www.detskaprava.cz>

[51] <http://icv.vlada.cz/cz/tema/deklarace-prav-ditete-63749/tmplid-560/> [online]. c2012 [cit. 2012-23-3]. PRAVA DETI

[52] <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/> [online]. c2012 [cit. 2012-23-3].